

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

**Postavení státu v konfliktech o výstavbu hydroelektráren v
brazílské Amazonii.**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Autor: Bc. Monika Čermáková

Studijní program: N6701 - Politologie

Forma studia: kombinovaná

Studijní obor: Politologie - latinskoamerická studia

Vedoucí práce: Mgr. Barbora Valíšková

Hradec Králové 2019

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Monika Čermáková

Studium: F16NK0034

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie - latinskoamerická studia

Název diplomové práce: **Postavení státu v konfliktech o výstavbu hydroelektráren v brazilské Amazonii** Cílem této diplomové práce je provést komparativní analýzu vztahů domorodých obyvatel a transnacionálních korporací demonstrováných na příkladu dvou uskutečněných projektů z let 2008 a 2011, dále pak bude stěžejní odpovědět na hlavní otázku celé práce a to: **Jakým způsobem stát (vláda) vstupuje do konfliktů mezi dvěma zkoumanými subjekty a jakou roli v těchto konfliktech sehrává.**

Název diplomové práce AJ: The role of the state in conflicts about hydroelectric power stations in Brazil Amazonia. The main aim of this thesis is to conduct comparative analysis of relations between indigenous people and transnational corporations demonstrated on two realized projects from years 2008 and 2011. Moreover, crucial will be to answer the main issue of the whole thesis, which is: In what way does the state interfere in conflicts between the two subjects researched and what role does the state play in these

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Pokud jde o metodologický postup, v práci bude zvolena metoda komparace dvou konfliktních případů, mezi domorodými obyvateli brazilské části Amazonie a korporacemi, důsledkem jejichž ekonomické aktivity v oblasti dochází k deforestaci Amazonského pralesa. Jedním z komparovaných projektů bude výstavba hydroelektrárny Santo Antônio (počátek stavby v roce 2008), za vlády prezidenta Lula da Silvy, druhým projektem pak bude též výstavba hydroelektrárny, tentokrát však Belo Monte za vlády prezidentky Dilmu Rouseffové (zahájení stavby v roce 2011). V těchto konfliktních situacích budou sledovány a porovnány různé podmínky a rozdílné přístupy státu v jejich řešení, výsledkem této komparace bude odpověď na otázku, jakou pozici vláda ve výše zmíněných sporech zastává, a zdali se tato pozice mezi oběma obdobími liší.

1. Amazon Watch. The Madeira Dam Complex. Fact Sheet. <https://amazonwatch.org/assets/files/BMD2011-madeira-complex.pdf> 2. BBC. Amazon culture clash over Brazil's dams. <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-38391377> 3. Carlos Eduardo Frickmann Young. TIMBER TRADE AND FOREST GOVERNANCE IN BRAZIL. Universidade Federal do Rio de Janeiro, Brazil. 4. Daniela Kleinschmit, Stephanie Mansourian, Christoph Wildburger, Andre Purret. Illegal Logging and Related Timber Trade Dimensions, Drivers, Impacts and Responses. A Global Scientific Rapid Response Assessment Report. 5. Emily Bird. The Socioeconomic Impact of Hydroelectric Dams on Developing Communities: A Case Study of the Chalillo Dam and the Communities of the Macal River Valley, Cayo District, Belize, Central America. University of Vermont (2012). <http://scholarworks.uvm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1013&context=envstheses> 6. International Work Group for Indigenous Affairs. Isolated Indigenous People. <http://www.iwgia.org/culture-and-identity/isolated-indigenous-peoples> 7. Markus Kröger. Inter-sectoral determinants of forest policy: the power of deforesting actors in post-2012 Brazil. Forest Policy and Economics, 2016. 8. Natália G. Vidal. FOREST COMPANY-COMMUNITY AGREEMENTS IN BRAZIL: CURRENT STATUS AND OPPORTUNITIES FOR ACTION 9. Pedro H.S. Brancalion. A critical analysis of the Native Vegetation Protection Law of Brazil (2012): updates and ongoing initiatives. 10. Peter H. May. WTO. FOREST CERTIFICATION IN BRAZIL: TRADE AND ENVIRONMENTAL ENHANCEMENT. 11. Peter May. Forest Certification in Brazil. Yale school of forestry & environmental studies. 12. Philip M Fearnside. DIE ERD. Journal of the Geographical Society of Berlin. Belo Monte: Actors and arguments in the struggle over Brazil's most controversial Amazonian dam. (2012). 13. Philip Martin Fearnside. Brazil's Madeira River Dams: A Setback for Environmental Policy in Amazonian Development. National Institute for Research in the Amazon (2014). <http://www.water-alternatives.org/index.php/volume7/v7issue1/244-a7-1-15/file> 14. Pia Katila, Gienn Galloway, Will de Jong, Pablo Pacheco, Gerardo Mery. Forest under pressure Local responses to global issues. IUFRO. 15. Richards. M. FAO. Forest Trade Policies: How they affect forest governance? 16. The Guardian. Brazil Amazon dam project suspended over concerns for indigenous people. <https://www.theguardian.com/world/2016/apr/22/brazil-amazon-dam-project-suspended-indigenous-mundurucu-sao-luiz-do-tapajos> 17. UNEP: Background Report. Deforestation. 18. Virgílio M. Viana, Peter May, Lucineide Lago, Olivier Dubois, Maryanne Grieg-Gran. Instruments for sustainable private sector forestry in Brazil. An analysis of needs, challenges and opportunities for natural forest management and small-scale plantation forestry. 19. World Atlas. World Leaders In Wood Product Exports. Brasília. <http://www.worldatlas.com/articles/world-leaders-in-wood-product-exports.html>

Garantující pracoviště: Katedra politologie, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Barbora Vališková

Datum zadání závěrečné práce: 23.6.2016

Prohlášení

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma *Postavení státu v konfliktech o výstavbu hydroelektráren v brazilské Amazonii* vypracovala samostatně a uvedl(a) jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne, 7.6.2019

Podpis autorky

Seznam zkratk

APIB.....	Associação Brasileira da Indústria de Panificação e Confeitaria
APOINME.....	Espírito Santo Indigenous People Articulation
ARPINSUDESTE.....	Articulação dos Povos Indígenas do Sudeste
ARPINSUL.....	Articulação dos Povos Indígenas da Região Sul
ASIL.....	American declaration on the right of indigenous peoples
ATAB.....	Amigos da Terra - Amazônia Brasileira
ATY GUATSU.....	Great Council of the Guarani people
BNDES.....	El Banco de desarrollo de Brazil
CIMI.....	Conselho Indigenista Missionário
COIAB.....	Coordenação das Organizações Indígenas da Amazônia Brasileira
CPT.....	Comissão Pastoral da Terra
EIA.....	Environmental Impact Assasment
FAO.....	Food and Agriculture Organization
FUNAI.....	Fundação Nacional do Índio
IACHR.....	Interamerican Commission on Human Rights
IBAMA.....	Instituto Brasileiro do Meio Ambiente e dos Recursos Naturais Renováveis
IBGE.....	Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística
IDB.....	International Development Bank
ILO.....	International Labour Organization
ISA.....	Instituto Socioambientetal
LA.....	Latinská Amerika
MAB.....	Movimiento dos Atingidos por Barragens
MMF.....	Mazinárodní měnový fond
MNI.....	Mobilização Nacional Indígena
OAS.....	Organization of American States
OSN (UN)	Organizace spojených národů (United Nations)
PSB.....	Partido Socialista Brasileiro
PSL.....	Partido Social Liberal

PT.....Partido Trabalhadores

PZI.....Přímé zahraniční investice

TNK (TNC) Transnacionální korporace

UNIR.....Universidade Federal de Rondônia

Annotation:

ČERMÁKOVÁ MONIKA, Bc. *Postavení státu v konfliktech o výstavbu hydroelektráren v brazilské Amazonii*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2019, 68 pp. Master Thesis.

This Master Thesis is about the role of the state in conflicts regarding hydroelectric power stations in Brazil Amazonia. The main aim of this thesis is to conduct comparative analysis of relations between indigenous people and transnational corporations demonstrated on two realized projects from years 2008 and 2011. Moreover, crucial will be to answer the main issue of the whole thesis, which is: In what way does the state interfere in conflicts between the two subjects researched and what role does the state play in these conflicts.

Key words: Brasilia, Amazonia, Transnational Corporations, indigenous people, wood, Brazilian government

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Teoretická část	3
2.1	Amazonie, Amazonský deštný prales a jeho význam.....	3
2.2	Domorodé obyvatelstvo	5
2.3	Legislativa upravující práva domorodých obyvatel.....	6
2.3.1	Ústava Brazílie z roku 1988.....	6
2.3.2	ILO Konvence 169.....	8
2.4	Deforestace.....	10
2.5	Hydroelektrárny	13
2.6	Transnacionální korporace	15
2.7	Sociální hnutí	16
2.7.1	Možné způsoby řešení konfliktů z pohledu státu.....	17
2.8	Jednotliví aktéři.....	21
2.8.1	Vláda	21
2.8.2	Korporace zapojené do výstavby hydroelektráren.....	22
2.8.3	FUNAI (Fundação Nacional do Índio)	22
2.8.4	IBAMA (Instituto Brasileiro do Meio Ambiente e dos Recursos Naturais)	23
2.8.5	Nezávislé organizace na podporu zájmů domorodých obyvatel	24
3	Analytická část	25
3.1	Belo Monte – průběh realizace projektu	25
3.1.1	Role vlády	27
3.1.2	Geneze konfliktu o výstavbu Belo Monte.....	30
3.2	Santo Antonio – průběh realizace projektu.....	37

3.2.1	Role vlády a stavebních firem v konfliktu a jejich přístup k jeho řešení	39
3.2.2	Geneze konfliktu o výstavbu Santo Antonio	41
3.3	Komparace	45
3.3.1	Strategie stavebních firem v rámci konfliktu.....	46
3.3.2	Přístup odpůrců v rámci konfliktů	46
3.3.3	Řešení konfliktu za účasti státu.....	47
3.4	Výsledky zkoumaných premis	49
3.5	Nový brazilský prezident a jeho přístup k domorodému obyvatelstvu	50
3.6	Postoj prezidenta k hydroelektrárnám v Amazonii.....	52
4	Závěr.....	53
5	Zdroje.....	55
6	Přílohy	

1 Úvod

Problematika odlesňování Amazonského pralesa z důvodu výstavby mnoha megalomanských projektů je v současné době velmi diskutované téma. Nejen že v důsledku kácení dochází k výrazným změnám počasí a podnebí, jež přispívá ke globálnímu oteplování, ale také jsou zasaženi domorodí obyvatelé, pro něž je oblast Amazonie domovem. Tito obyvatelé jsou mnohdy za velmi vyhrocených situací nuceni svá bydliště opouštět, ztrácejí půdu, pozemky a musí se adaptovat na nový a nelehký způsob života. Příkladem mohou být výstavby vodních elektráren Santo Antonio ve státě Rondonia a Belo Monte ve státě Pará. Tyto projekty mají dalekosáhlé sociální, ekonomické a environmentální dopady. Pro realizaci Santo Antonio bylo nutné přemístit několik tisíc obyvatel, jejichž půda byla zaplavena. Se změnou přirozeného koryta toku řeky Madeira došlo k zásadnímu narušení jejího ekosystému, což mělo za následek výrazný pokles rybolovu, který tvoří jeden ze základních zdrojů obživy domorodých obyvatel. V neposlední řadě existuje riziko, že v nově vzniklých stojatých vodách nutných pro stálý chod obou elektráren, dojde ke zvětšení přirozených rojišť komárů, kteří mimo jiné přenášejí malárii, což by v konečném důsledku mohlo vést k další decimaci domorodého obyvatelstva. Výstavba hydroelektrárny Belo Monte na přítoku Amazonky, řece Xingu, si vyžádala zaplavení 500 kilometrů čtverečních v oblasti, kde podle hnutí na obranu životního prostředí Greenpeace žije 20 tisíc až 30 tisíc rodin domorodých indiánů. Existují názory, že aby byl provoz Belo Monte ekonomicky únosný, je nutné vybudovat síť dalších přehrad na horním toku řeky Xingu, což by znamenalo další devastaci přírody a ohrožení přirozených bydlišť domorodých obyvatel.

Cílem této diplomové práce je provést analýzu vztahů domorodých obyvatel, transnacionálních korporací a brazilské vlády demonstrovaných na příkladu dvou uskutečněných projektů z let 2008 a 2011 v oblasti brazilské Amazonie. Stěžejní bude odpovědět na hlavní otázku: „Jakým způsobem stát (vláda) vstupuje do konfliktů mezi domorodým obyvatelstvem a firmami, které výstavbu uskutečňují a jakou strategii pro řešení těchto konfliktů uplatňuje?“ K naplnění cíle práce budou v diplomové práci hledány taktéž odpovědi na pomocné otázky: „Jakou strategii při organizování protestů domorodí obyvatelé volí?“, „Jakým způsobem se v konfliktu angažují korporace zapojené do výstavby a organizace vyjadřující odpor vůči

výstavbě, ať už místní či mezinárodní?“ a „Jak se ve sledovaném období měnil přístup prezidentů k projektům výstavby hydroelektráren v Amazonii?“.

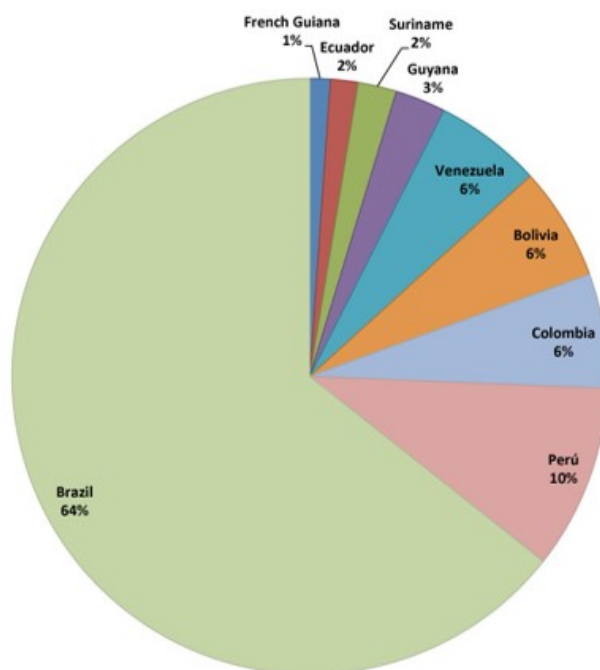
Pokud jde o strukturu, práce bude rozdělena do dvou hlavních částí: teoretické a analytické. V teoretické části budou vysvětleny stěžejní pojmy, jako je Amazonský prales, deforestace, domorodé obyvatelstvo v oblasti Amazonie, transnacionální korporace působící v Amazonii, legislativa upravující práva domorodých obyvatel. Dále pak budou představeny základní teoretické přístupy k řešení konfliktů, které ve svých dílech vymezili autoři Prorok a Lisa, Výrost a Slaměník a bude vymezena teorie sociálních hnutí a forem protestu. Analytická část poté bude věnována samotné analýze vztahů státu, korporací zapojených do výstavby a domorodých obyvatel při realizaci stavebních projektů měnících původní krajinný ráz domorodých území. Analýza proběhne na základě teoretického rámce výše uvedených autorů (Prorok a Lisa) a zaměří se na dva konkrétní případy rozdílných zájmů domorodých obyvatel a státu. Jedním z nich bude výstavba hydroelektrárny Santo Antonio (počátek stavby v roce 2008), za vlády prezidenta Lula da Silvy. Druhým projektem pak bude též výstavba hydroelektrárny, tentokrát však Belo Monte za vlády prezidentky Dilmy Rouseffové (zahájení stavby v roce 2011), přičemž výsledky obou analýz poslouží jako základ pro komparaci, jejíž výsledkem bude identifikace klíčových postojů obou vlád k této problematice, tedy zda jsou obě vlády v přístupu k řešení konfliktů s domorodým obyvatelstvem konsistentní a jak se do uskutečnění plánů výstavby promítly protestní akce domorodců, popřípadě neziskových organizací. Výše zmíněné případy byly zvoleny, protože vykazují určité společné znaky, především konflikt mezi domorodým obyvatelstvem a státem, který v té době vedli prezidenti ze středolevicového spektra, jehož zástupci bývají v kontextu JA považováni za spíše nakloněné ke smířlivějšímu přístupu v rámci řešení otázek původního obyvatelstva.

2 Teoretická část

2.1 Amazonie, Amazonský deštný prales a jeho význam

Pod pojmem Amazonie se skrývá rozsáhlé geografické území v Jižní Americe. Tento největší zalesněný biot s trvale teplým a vlhkým klimatem na světě se rozkládá na území 9 jihoamerických států: Brazílie, Kolumbie, Peru, Venezuely, Ekvádoru, Bolívie, Guayany, Surinamu a Francouzské Guayany v celkové rozloze 7 794 000 km² (Global forest atlas 2017), zahrnující celé povodí řeky Amazonky, druhé nejdelší řeky světa, včetně jejich přítoků. V okrajových částech tohoto území se nacházejí i jiné typy biotů¹, kromě již zmíněného tropického deštného pralesa jde například o savany či buše. Taktéž se jedná o název správních oblastí v několika státech, kterými řeka protéká, někdy bývá označována jako Amazonská nížina (Barthem a spol 2005). Největší část v podobě 64% se nachází v Brazílii, podíly ostatních zemí znázorňuje graf č.1. níže.

Graf č.1: Podíl jednotlivých států na celkové ploše Amazonie

Zdroj: Mongabay.com

Amazonský tropický deštný prales je svou rozlohou 5 500 000² km² největším svého druhu na světě. Velmi často bývá těž označován jako „největší

¹ Biot je část biosféry, jež má specifické biotické a abiotické podmínky: klima, vodní režim, půdu a geologické poměry, charakteristická rostlinná a živočišná společenstva

² Rozloha přes 5 mil. km² odpovídá polovině území Evropy či 64násobku rozlohy České republiky.

lékárna světa“ či „plíce planety Země“. (Global Forest Atlas b.r.) & (Greenpeace 2013), jeho velikost znázorňuje obr. č.1. níže.

Obr. č.1: Rozloha Amazonského deštného pralesa

Zdroj: Global Forest Atlas

Tento biom překypuje rozmanitým životem, vyskytuje se zde spousta rostlinných a živočišných druhů, z nichž mnohé jsou endemickými organismy³. Zároveň tento bohatý biom obývá více než 430 000 původních obyvatel, z nichž někteří obývají ty nejhlubší oblasti džungle (Mongabay b.r.) (Indigenous world 2017).

Tento prales je významným zdrojem přírodních léčiv, z nichž se vyrábí humánní léčiva jako jsou: anestetika, sedativa, léky proti malárii, onkologickým nemocem atd. Dále prales produkuje významné množství kyslíku, což je výsledkem složitého biochemického procesu, při kterém rostliny spotřebovávají energii v podobě slunečního záření, vody a oxidu uhličitého, tím vzniká kyslík, prvek nezbytný pro existenci většiny živých organismů. V neposlední řadě se zde vyskytují rozmanité druhy fauny a flory. (Philip M. Fearnside 1997)

Brazílie má největší plochu tropických lesů na světě s 539 miliony hektary (ha) přirozených lesů a s 5 miliony hektarů vysázených lesů na celkové ploše 850

³ Endemické organismy jsou organismy, které jsou rozšířeny jen na daném území a nikde jinde na světě.

milionů ha (IBGE 2002 na základě údajů z FAO 2001), tím se Brazílie stává vlastníkem jedné třetiny všech deštných tropických pralesů světa. Existuje však hluboká regionální nerovnováha v jejich distribuci. Dvě třetiny brazilských lesů jsou v Amazonském deštném pralese s velmi nízkou demografickou hustotou⁴. Poměr lesů a populace v severním regionu Amazonie, který soustřeďuje 79 % brazilských hustých deštných pralesů, činí 31,7 ha na jednoho obyvatele. V částečně amazonském středo-západním regionu je tento poměr podstatně menší (9,0 ha na obyvatele), ale je mnohem větší než ve zbytku země: severovýchod (1,6 ha na obyvatele), jih (0,4 ha na obyvatele) a jihovýchodní region (0,3 ha na jednoho obyvatele) (Frickmann Young Carlos Eduardo b.r.).

Proto není divu, že dnes je komerční těžba dřeva z původních lesů téměř úplně koncentrovaná v Amazonii, zatímco v jiných částech země je těžební činnost založena na vysázených lesích exotických druhů (eukalyptus a pinus) (Frickmann Young Carlos Eduardo b.r.).

2.2 Domorodé obyvatelstvo

Téměř všichni domorodci žijící v oblastech deštného pralesa byli ovlivněni vnějším světem. A ačkoliv někteří z nich již (ať už dobrovolně, či nikoliv) převzali vzorce chování většinové populace, stále existuje několik desítek indigenních skupin žijících v naprosté „dobrovolné“ izolaci, a to zejména v Brazílii a v Peru. (Rhett Butler 2017). Domorodé obyvatelstvo lze podle OSN chápat jako skupiny osob, „které se sami indentifikují jako původní obyvatelé a jsou tak chápáni i v rámci své komunity, mají vazbu na společnosti, které existovaly ještě před koloniální érou, dále mají silné vazby na své území a jeho přírodní bohatství, mají svou odlišnou kulturu, jazyk a víru. Zásadní z pohledu OSN je i fakt, že se jedná o menšinové skupiny obyvatel, které se samy odhodlaly žít po vzoru svých předků a udržovat svůj životní prostor v souladu s historickým vývojem“ (OSN b.r.).

Dle sčítání provedeného Brazilským institutem pro Geografii a Statistiku (IBGE) z roku 2010 žije v Brazílii 240 domorodých národů, jejichž členové tvoří 0,47 % všech obyvatel Brazílie. To odpovídá počtu 896 917 osob, z nichž téměř

⁴ Je důležité rozlišovat mezi Amazonským deštným pralesem, hustým deštným pralesem spojeným s určitým biotem a regionem Amazonie, který pokrývá více než 50% brazilského území a kde se vyskytují jiné druhy biotů (např. Cerrado a přírodní travní porosty). Amazonské brazilské území je oficiálně složeno ze severní oblasti, přibližně poloviny středoevropského regionu a malé části severovýchodního regionu.

polovina (433 363 osob) žije v brazilské části Amazonie na ploše 704 kolektivních území souhrnně nazývaných "Domorodé země" (Indigenous world 2017).

Díky celkové rozloze Amazonského deštného pralesa na území Brazílie je právě Brazílie označována jako stát s největším počtem domorodých národů žijících v kompletní izolaci. Doposud bylo napočítáno přibližně 107 různých domorodých kmenů žijících tímto způsobem, a to především ve státech Acre, Amapá, Amazonas, Goiás, Pará, Mato Grosso, Maranhau, Rondonia, Roraima a Tocantins (IWGIA b.r.). Relevantními oblastmi pro tuto práci jsou pak Pará a Rondonia. Největším domorodým kmenem v Amazonii je Guaraní s počtem 51 000, avšak tento kmen přišel za posledních 100 let o rozsáhlá území půdy, která jim byla odebrána a přeměněna v rozsáhlé dobytčí ranče, sojová pole či plantáže cukrové třtiny. Kmen s největším územím Yanomami čítá 19 000 domorodců a na severu Amazonie zaujímá 9,4 mil ha., což je pro porovnání území přibližně velké jako Maďarsko. Zhoršující se životní podmínky domorodého obyvatelstva v kontrastu s potřebou expandovat zemědělskou a průmyslovou půdu do oblastí původních pralesů vedly k úpravám či vytvoření nových právních norem, jejichž cílem je ošetření problematického střetu ekonomického a sociálně-environmentálního zájmu (Survival International-Brasil Indians b.r.).

2.3 Legislativa upravující práva domorodých obyvatel

Základním právním dokumentem upravujícím práva domorodých obyvatel je Ústava z roku 1988, jejíž ustanovení dále rozvádí několik zákonů. Jak Ústava, tak národní zákony dávají domorodému obyvatelstvu nárok na včasnou konzultaci jakýchkoliv kroků, které by vedly k zásahu do jejich životního prostředí (viz níže). V době, kdy došlo k zahájení projektů Belo Monte a Santo Antonio však v Brazílii neexistovala právní norma, která by definovala, jak taková konzultace má probíhat a kdo ji má iniciovat (Schumann 2015).

2.3.1 Ústava Brazílie z roku 1988

Základní dokument brazilského práva domorodé obyvatelstvo uznává jako původní vlastníky půdy a garantuje mu práva z tohoto vlastnictví vyplývající. Konkrétně práva domorodců upravuje hlava VIII „Společenský řád“, článek VIII „Domorodé obyvatelstvo“. Hlavními právy domorodých obyvatel je „právo na jinakost“, které článek Ústavy z roku 1988 charakterizuje následujícím způsobem:

„Je uznáváno, že domorodé národy mají právo na svou společenskou organizaci, zvyky, jazyky, víry a tradice a práva na svá původní území, na kterých tradičně žijí a je povinností federální vlády vymezit tato území, chránit a zajistit, aby byla respektována veškerá práva původních obyvatel na jejich užití“ (Brazil's Constitution of 1988)

Zásadním právem relevantním pro tuto práci však je právo na půdu. To Ústava charakterizuje následovně:

„Území tradičně obývaná domorodým obyvatelstvem jsou ta, která jsou jimi obývána trvale, jsou užívána k jejich obživě a blahobytu a podle jejich tradic a zvyků jsou nezbytná pro jejich kulturní a fyzickou reprodukci.“

(Brazil's Constitution of 1988)

Tato základní práva jsou dále doplněna o doprovodná ustanovení, z nichž důležitá pro potřeby této práce jsou následující:

- *„domorodá území jsou součástí aktiv federace“*
- *„jejich užití je specifikováno pro permanentní držbu domorodými obyvateli“*
- *„veškeré právní kroky, které ovlivňují toto vlastnictví jsou neplatné, s výjimkou těch, které jsou relevantní pro veřejný zájem federální vlády“*
- *„pouze domorodí obyvatelé mají právo užívat bohatství vzešlé z půdy, řek a jezer v těchto oblastech“*
- *„užívání vodních zdrojů, včetně jejich energetického potenciálu, výzkum, zkušební vrty a těžební nároky mohou být povoleny pouze na základě souhlasu Kongresu, po slyšení s dotčenými komunitami domorodých obyvatel, kterým je zaručen podíl na výsledcích těžební aktivity na jejich území“*
- *„domorodá území nemohou být prodána, zastavena nebo jakkoliv zatížena a práva domorodých obyvatel na tato území nemohou nikdy pozbýt platnost“*

- „je zakázáno přemístit domorodé obyvatele z jejich území s výjimkou rozhodnutí Kongresu v případě zájmu národní suverenity, katastrofických událostí a epidemií, které vystavují populaci rizikům nebo, po jejichž bezprostředním opadnutí rozhodnutí Kongresu garantuje okamžité navrácení domorodých obyvatel na své území“

(Brazil's Constitution of 1988 with Amendments through 2017)

Hledání a těžba minerálního bohatství na "domorodých územích" tak může probíhat pouze se souhlasem Národního kongresu, který může být vyřčen až po vyslyšení názorů komunit, kterých se pátrání a těžba dotýká. Tyto komunity (domorodí obyvatele) také musí mít podíl na výnosech plynoucích z potenciální těžby.

Vyhánění domorodých obyvatel z jejich území je tudíž zakázané. Ochrana domorodých území je dále posilována faktem, že Brazílie ratifikovala (vtělila do svého právního řádu) Konvenci 169 Mezinárodní organizace práce při OSN týkající se domorodého a kmenového obyvatelstva v nezávislých zemích (ILO).

2.3.2 ILO Konvence 169

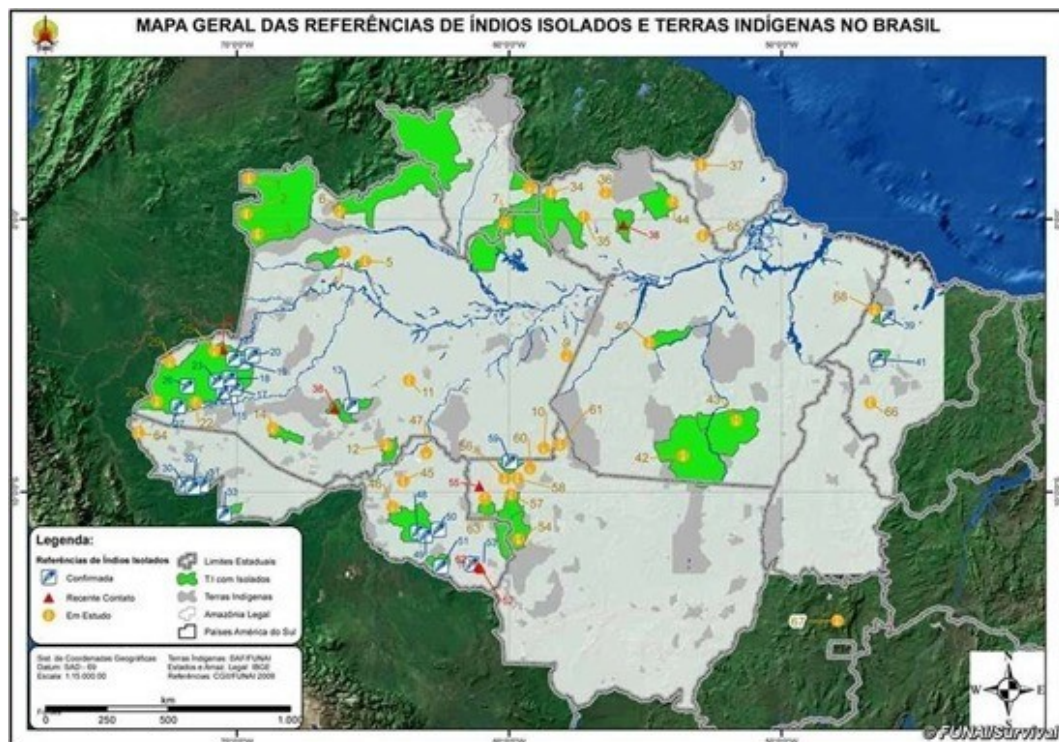
Tím, že Brazílie ratifikovala Konvenci 169 Mezinárodní organizace práce patřící pod OSN, se její vláda zavazuje ke koordinovanému a systematickému postupu k ochraně práv domorodých kmenů a jejich členů (ILO 1991). Konvence vládě ukládá povinnost provádět konzultace s domorodým obyvatelstvem (byť neříká, kdo přesně je má vést) a zároveň říká, že vláda musí zajistit, aby domorodci měly právo rozhodovat o svých prioritách v procesu rozvoje. Dále pak je vláda povinna respektovat specifický vztah domorodců k jimi užívané půdě (ILO 1991).

Vláda má podle konvence za úkol vytvořit postupy k vytyčení území (demarkaci) původních obyvatel a respektovat vlastnická práva domorodců k takto označeným územím (ILO 1991). Vedle toho konvence upravuje i oblast přírodních zdrojů a relokace původních obyvatel. Zde se text dohody v zásadních bodech kryje s brazilskou ústavou (např. ustanovení, že jakýkoliv projekt, který by zasahoval do jejich území musí být s domorodci konzultován ještě před začátkem jeho spuštění či ustanovení, které říká, že domorodci mohou být přesídlení pouze ve výjimečných případech a to po jejich dobrovolném a informovaném souhlasu (ILO 1991). Pokud

takový souhlas nelze získat, relokace může proběhnout pouze v souladu s řádným legálním procesem dané země). Vláda by podle Konvence měla domorodcům (v případě, že byli relokováni) umožnit návrat do svých přirozených oblastí kdykoliv je to možné (ILO 1991). Pokud se navrátit nelze, měli by být domorodci adekvátně kompenzováni (ILO 1991).

Dále je pak Brazílie signatářem deklarace OSN ohledně práv domorodých obyvatel z roku 2007 a Americkou Deklarací ohledně domorodých obyvatel z roku 2016 (ASIL).

Obrázek č.2: Mapa domorodých území v Brazílii

Obrázek č.2 ukazuje ta území, která jsou na základě činnosti FUNAI evidována jako oblasti výskytu domorodých obyvatel. Zeleně vyznačená území označují rezervace s izolovanými kmeny, modrá perlička označují místa s potvrzeným výskytem domorodých obyvatel, žluté tečky znázorňují pravděpodobný výskyt domorodců a červené trojúhelníky vyznačují nedávný kontakt s domorodci.

Zdroj: FUNAI

2.4 Deforestation

Deforestation neboli odlesňování je v současné době jedním z předních globálních environmentálních problémů, přičemž důsledky tohoto procesu mohou mít velmi nepříznivé dopady pro naši planetu Zemi. Úbytek lesních porostů společně s dalšími negativními vlivy vedou ke změnám světového klimatu a ovlivňují přirozené fungování světových ekosystémů, v neposlední řadě v důsledku deforestation dochází k výrazným sociálním změnám (UN Environmental Programme 2015). Obrázek č.3 a č. 4 níže znázorňují, jak vypadá samotný proces deforestation a území zbavené lesního porostu.

Obrázek č. 3: Vypalování lesů při deforestaci

Zdroj: The Guardian.com

Obrázek č.4: Příklad deforestace v Novo Progresso ve státě Pará

Zdroj:Minpressnews

Dle FAO⁵, jedné z předních světových organizací zabývající se i problematikou odlesňování, je deforestace chápána jako: „*přeměna lesů za účelem jiného využití půdy nebo dlouhodobá redukce stromového pokryvu na méně než 10 % původní hodnoty. Zahrnuje oblasti lesů přeměněné na zemědělství, pastviny, vodní nádrže a městské oblasti. Tento výraz výslovně vylučuje oblasti, kde byly stromy odstraněny v důsledku sklizně nebo těžby dřeva, a kde se očekává, že se bude les regenerovat přirozeně nebo pomocí lesních opatření, pokud není po těžbě dřeva následováno vyčištěním zbylých lesů za účelem zavedení alternativního využívání půdy.*“ (FAO 2001).

Historicky většina odlesňování vyplynula z jednání chudých zemědělců, jež kácely a vypalovaly pralesy za účelem získání úrodné půdy pro pěstování plodin či pastvu dobytka, avšak v posledních desetiletích jsou čím dál více s odlesňováním spojováni velcí vlastníci půdy či nadnárodní korporace, které zde uskutečňují megalomanské projekty (Mongabay 2014).

Globalizace⁶ a rozvoj světové ekonomiky⁷ jednoznačně přispěly ve svém rozmachu k tomu, že nadnárodní korporace mají možnost kácet na řadě míst ve světě, zejména pak tam, kde existuje slabý právní stát a kde vláda daného státního

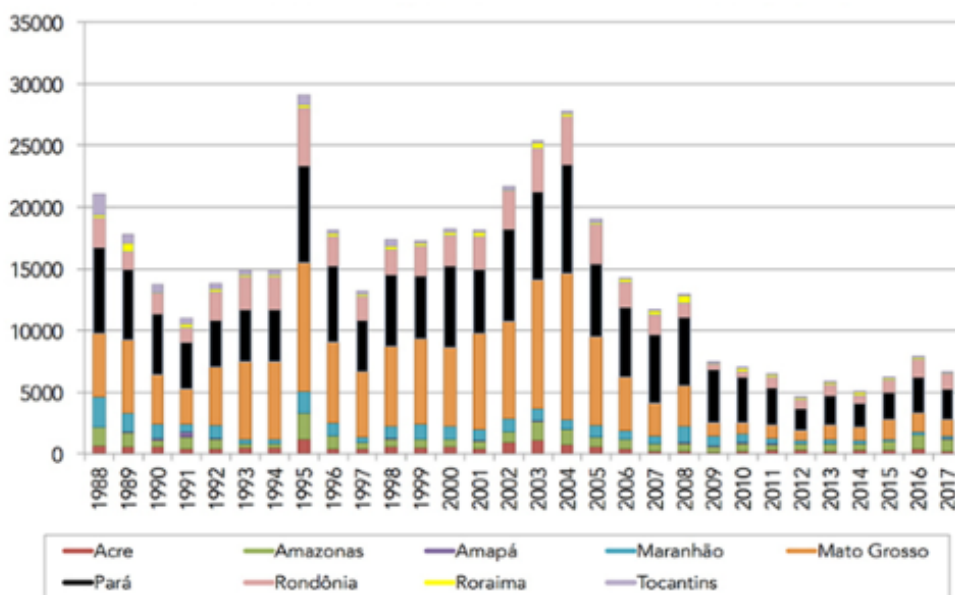
⁵ FAO = Food and Agricultural Organization of the United Nations

⁶ Obecně lze globalizaci chápat jako zrychlený růst ekonomické aktivity napříč státy a regiony a vzájemnou propojenost těchto subjektů.

⁷ Obecně lze světovou ekonomiku charakterizovat jako souhrn všech ekonomik světa, jež je výsledkem globalizace a propojováním jednotlivých národních ekonomik v jednu světovou.

celku není schopna proti nadměrné těžbě sama intervenovat. Dále pak se tyto korporace snaží hledat nové příležitosti jako jsou např. podhodnocené lesní plochy, daňové prázdny a výhodné úvěry. Všechny tyto prvky společně s vládními subwencemi mohou v konečném důsledku znamenat i naprosté odlesnění určitého území. (FAO 2014). Deforestační tendence jsou znázorněny v grafu č.2 níže, ze kterého lze vidět, že od roku 2004 do roku 2017 rapidně klesla míra odlesňování v brazilské Amazonii, a to téměř o 80 %. Podle zdrojů Ministerstva životního prostředí Brazílie však míra deforestace v roce 2018 zrychlila na nejvyšší úroveň od roku 2008 (INPE b.r.).

Graf č.2: Deforestace v brazilské Amazonii v letech 1988-2017 dle státu

Zdroj: Mongabay.com

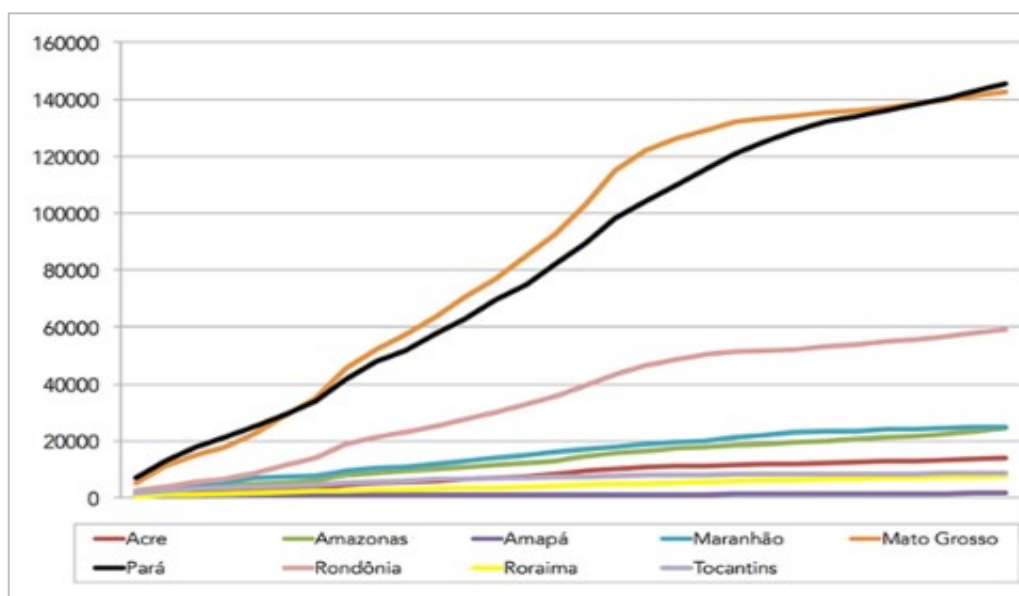
Velice důležitým poznatkem v této tendenci je fakt, že k tomuto poklesu došlo ve stejnou dobu, kdy se ekonomika Brazílie dynamicky zvýšila zhruba o 40 % a zemědělská produkce vzrostla, což v konečném důsledku podtrhuje oddělení hospodářského růstu od odlesňování.

Nejvíce byly odlesňováním zasaženy státy Mato Grosso, Pará a Rondônia, což lze spatřit v grafu č.3 níže. Deforestace ve státě Mato Grosso je spojená především s produkcí sóji, bavlny, chovem dobytka a těžbou dřeva. Hlavním motivem odlesňování ve státě Pará je zejména chov dobytka, zemědělství a těžba

dřeva, dále pak projekty spojené s městskou výstavbou či výstavbou infrastrukturních projektů. Extenzivní způsob chovu dobytka a zemědělská produkce společně s infrastrukturními projekty byly hlavními motivy odlesňování ve státě Rhondonia. (GSF 2017)

Poslední dva zmíněné státy jsou stěžejní pro tuto práci, poněvadž v nich byly uskutečněny projekty výstavby hydroelektráren, a to: Belo Monte a Santo Antonio.

Graf č.3: Kumulovaná deforestace v brazilské Amazonii dle státu v letech 1988-2017

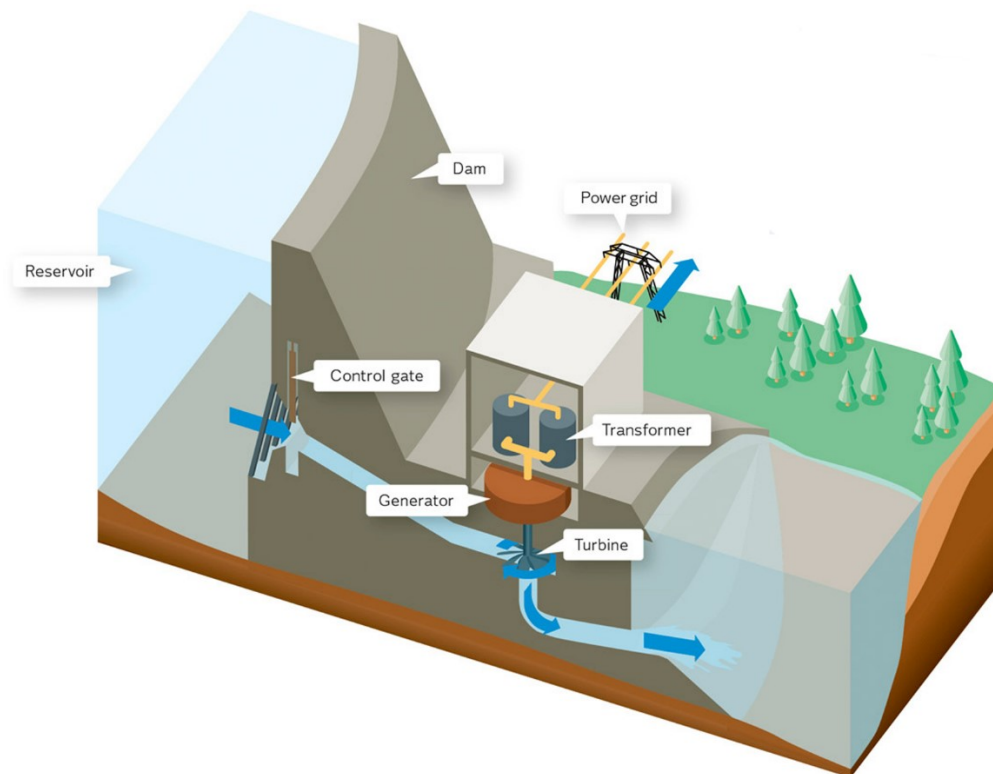

Zdroj. Mongabay.com

2.5 Hydroelektrárny

Hydroelektrárna, někdy také vodní elektrárna využívá energii říčního toku k přeměně na elektrickou energii prostřednictvím fyzikálních procesů (ČEZ b.r.). Obvykle se skládá ze tří hlavních pilířů, prvním z nich je strojovna, kde je vyráběna elektrická energie, druhým je přehrada, jejíž hlavní úlohou je kontrola říčního toku a posledním článkem je rezervoár, ve kterém bývá uskládována voda. (National Geographic 2009). Spád hladiny se velmi často zvětšuje vybudováním právě výše zmíněného jezu nebo přehrady, čímž je zásadně zasahováno do krajinného rázu. (US Department of the Interior Bureau of Reclamation Power Resources Office 2005). To znázorňuje obrázek č.5 níže.

Obrázek č.5: 3D Vizualizace vodní elektrárny pro účely demonstrace zásahu do krajinného rázu

Zdroj: Pluspng.com

K environmentálním negativům lze řadit zejména přeměnu krajiny v důsledku zatopení velkého území, čímž dochází k narušování ekosystémů a biodiverzity, dále pak závislost na stabilním průtoku řeky, zhoršení kvality vody, sedimentace, přehradní hráze jako překážka tahu ryb. Mezi socioekonomická negativa lze zařadit zejména sociální dopady přemísťování či přesídlování domorodých obyvatel, kteří jsou nuceni v důsledku realizace projektů výstavby hydroelektráren opouštět území, která pro ně byla dlouhé roky zdrojem obživy, ale hlavně přirozeným bydlištěm. (Neha Chhabra 2016).

Pokud jde o Brazílii, nejstarší přehrada v zemi se nazývá Apipucos. Jedná se o malou hráz, jejíž kořeny sahají až do 16.století. V současné době je v provozu více než 1500 velkých přehrad a nespočet malých přehrad na celém území. Celková generovaná kapacita činí přes 120 000 megawattů, z čehož je přibližně 90 000 megawattů instalováno v hydroelektrárnách. Nejvíce projektů výstavby vodních

elektráren je realizováno na hlavních přítocích a sub-přítocích řeky Amazonky. Největší pozornost je pak soustředěna na hydroelektrárny s největší výrobní kapacitou, které znázorňuje následující tabulka č. 1. Pro účely této práce pak bude věnována pozornost zejména vodním elektrárnám Belo Monte a Santo Antonio. (Flavio Miguez de Mello 2014)

Tabulka č.1: Hydroelektrárny s kapacitou přes 3000 megawattů

Itaipu	14,000 MW
Belo Monte	11,233 MW
Tucuruí	8,535 MW
São Luiz	8,040 MW
Ilha Solteira	3,444 MW
Jirau	3,300 MW
Santo Antônio	3,150 MW
Xingó	3,750 MW

Zdroj: cndb.org.br

2.6 Transnacionální korporace

Transnacionální korporace (TNK či TNC) je podnik, který ve své činnosti nezná hranice – vyrábí a prodává na celém světě, tzn., že vlastní nebo ovládá činnost produkující přidanou hodnotu ve 2 či více zemích (Kordos 2016). Tvoří ji mateřský podnik, který prostřednictvím přímých zahraničních investic (PZI)⁸ expanduje do jiné země, kde vytváří tzv. afilace ve formě poboček (organizační součást mateřské společnosti (MS), zisk je zdaňován jako součást zisku celé TNC), dceřiných společností (mají vlastní právní subjektivitu, je samostatnou hospodářskou jednotkou, MS vlastní více než 50 % základního kapitálu, resp. hlasovacích práv), přidružených podniků (vlastní právní subjektivita, MS vlastní 10-50 % ZK, hlasovacích práv). TNC nemusí být globální společností, může působit jen v

⁸ PZI = přímé zahraniční investice jsou investice, jež proudí z nehostitelských zemí do zemí hostitelských.

několika zemích, nemusí jít vždy o soukromé firmy, jsou i státní nebo polostátní TNC (Hnát 2014).

V případě této práce definici TNC naplňuje společnost Odebrecht.

Hlavním cílem TNC v dlouhodobém horizontu je maximalizace zisku a vysoká výnosnost investovaného kapitálu, lepší přístup na trhy a ke zdrojům, snižování nákladů (nižší náklady práce, úspory z rozsahu), hledání kvalitních výrobních faktorů (zejména práce, znalosti a vzdělání stále důležitější, vysoká produktivita práce), možnost překonat obchodní a jiné bariéry v zemi (Hnát 2014).

TNC hrají hlavní roli v koordinaci produkčních sítí po celém světě – značně ovlivňují podobu světové ekonomiky a fungování národních ekonomik⁹. Jsou hlavním zdrojem PZI do průmyslu, stále více také do služeb, výzkumu, vývoje, v posledních letech znovu do těžby a zpracování surovin (kvůli růstu cen komodit). TNC také vlastní většinu patentů a licencí na nové technologie a know-how, jejich význam tak neustále roste, jsou zásadním nositelem PZI – je třeba opatrnější přístup vlád (Hnát 2014).

2.7 Sociální hnutí

Sociální hnutí lze dle Dianiho chápat jako „*síť neformálních vazeb mezi jednotlivci, skupinami nebo organizacemi, jež se angažují v politických nebo kulturních konfliktech, a to na základě sdílené kolektivní identity*“ (Diani 1992 str. 1). Pro samotné hnutí je charakteristická pluralita aktérů, čímž se sociální hnutí liší od nevládních, náboženských nebo zájmových organizací a politických stran (Diani 1992 str. 1).

K hlavním charakteristikám sociálních hnutí patří dynamičnost a fakt, že v čase mohou nabývat různých forem a měnit i své cíle. Sociální hnutí mobilizují účastníky (osoby i organizace) za účelem změnit status quo či zpochybnit konání autorit. Tohoto účelu pak dle Tillyho dosahují skrze několik nástrojů. Za prvé se jedná o trvalou kampaň, jejímž charakteristickým znakem je tzv. „claim-making“, tedy formulace a následné prosazování/obhajování nároků a názorových výroků. Za druhé pak protestní hnutí pořádají či realizují širokou škálu veřejných aktivit

⁹ Národní ekonomikou je chápáno národní hospodářství, neboli výsledek konání všech ekonomických subjektů, které na území daného státu působí.

(např. pochody, shromáždění, průvody, demonstrace, obsazování různých míst, blokády, veřejné schůzky, delegace nebo prohlášení v médiích, petice, psaní veřejných dopisů, pamfletů, lobbování či formování specializovaných sdružení). Za třetí se sociální hnutí snaží navenek působit co nejvíce jednotně, z tohoto důvodu si tak jejich členové vytvářejí jednoznačné identifikační prvky jako například odznaky, slogany, písňe, čímž propagují svůj zájem. (Tilly 2006 str. 184).

Pokud jde o strukturu sociálních hnutí, ta je tvořena sítí interakcí mezi aktéry (jedinci či organizacemi), i když samotní aktéři mohou být dokonce i formalizované profesionální organizace. Sociální hnutí lze považovat za nositele konfliktu podílející se na konfrontaci společnosti s novými a často nepříjemnými otázkami. Některé z těchto otázek jsou marginalizovány, aniž by kolem nich vzniklo opravdové hnutí, na druhé straně jsou i takové otázky, jež společností rezonují tak moc, že se stanou součástí veřejné diskuze a mnohdy i celou společnost trvale promění (Diani 1992). Výše uvedené formulace jsou z hlediska této práce klíčové především proto, že na jejich základě budou analyzovány hnutí na protest proti výstavbě elektráren Belo Monte a Santo Antonio. Tato definice nám napomůže určit, zda lze aktivity odpůrců výstavby hydroelektráren chápat jako sociální hnutí a pokud ano, tak také identifikovat, jaké charakteristiky sociálního hnutí naplňují.

2.7.1 Možné způsoby řešení konfliktů z pohledu státu

Abychom mohli analyzovat způsoby řešení konfliktu, nejprve je stěžejní si tento pojem vytyčit. K tomu nám napomůže níže uvedená definice dle Křivohlavého.

„Slovo „konflikt“ je latinského původu (conflictus, us, m. –srážka) a znamená střetnutí dvou nebo více zcela nebo do určité míry navzájem se vylučujících či protichůdných snah, sil a tendencí.“ (Křivohlavý 2008).

Pro vytyčení možných způsobů, pomocí kterých může stát vstoupit do konfliktu a zcela zásadně se podílet na jeho řešení, použijeme členění podle Výrosta a Slaměníka (1997), které řešení konfliktů dělí na: autoritativní, alternativní či intervenci třetích stran. Autoritativní řešení konfliktu je založeno na síle, vlivu a moci, kdy sporné strany spolu komunikují tváří v tvář. Strana, jež má větší sílu, moc či autoritu, rozhodne o řešení konfliktu ve svůj prospěch a nemusí řešit jeho samotnou podstatu. Pro autoritativní řešení konfliktu je charakteristické to, že je vynucené a strana, která spor prohrála má spíše omezené možnosti, jak se jeho

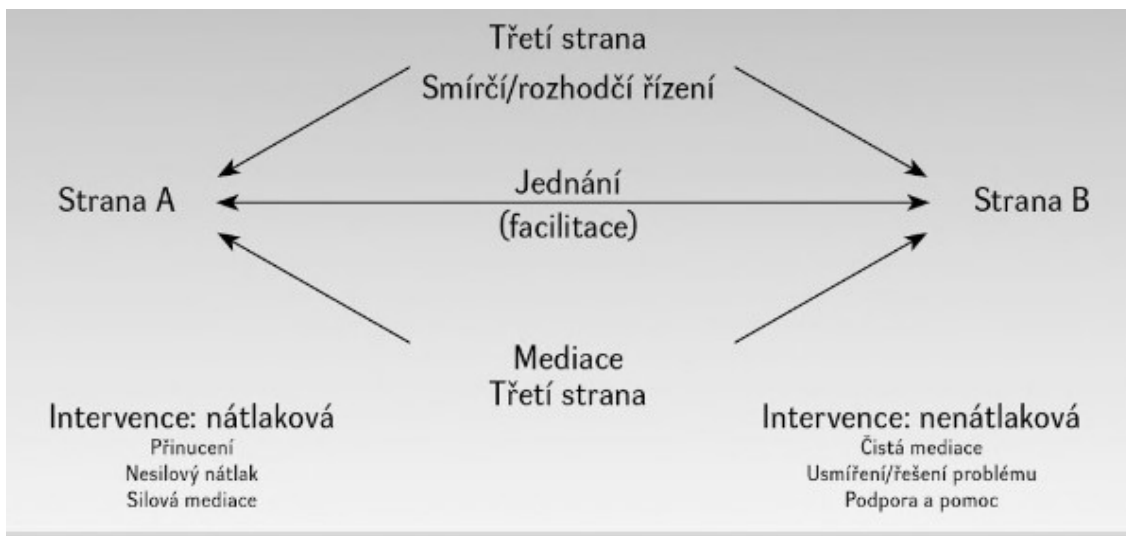
důsledkům vyhnout (Výrost, Slaměnik 1997). Do autoritativního řešení konfliktu spadají i rozhodnutí soudů, které mají v právním státě nejvyšší autoritu a jejich rozhodnutí musí obě strany sporu respektovat. Příkladem autoritativního způsobu řešení konfliktu může být relokace domorodého obyvatelstva za účelem získání nové půdy pro hospodaření. To lze ilustrovat na události z roku 1972 ve státě Minas Gerais, kde skupina farmářů nelegálně zabrala území lidu Krenak. Ačkoliv se do situace vložila organizace na ochranu domorodců (FUNAI) a jurisdikce rozhodla o navrácení půdy domorodcům, po změně ve vedení FUNAI (místo Q. Campose do čela nastoupil Bandeira de Mello) organizace navrhla jiný postup. Tím bylo přestěhování domorodců do jiné oblasti, k čemuž následně došlo (Conselho Indigenista Missionario 2014).

Alternativní řešení konfliktu s sebou přináší svobodu rozhodnout se. V rámci alternativního přístupu by obecně měla panovat větší spokojenost s výsledkem řešení konfliktu než při vynucení autoritou (Výrost a Slaměnik 1997). To lze ilustrovat na dvou týdenním pochodu ekvádorských indiánů do hlavního města Quito, ve kterém několik dní protestovali před sídlem prezidenta L. Morena proti novým těžebním aktivitám v jejich teritoriu. Prezident se s jejich zástupci následně sešel a po jednání přislíbil vyhovění části jejich požadavků. Ti se rozhodli jeho slibům uvěřit a protest ukončili (Veit 2018).

Intervencí třetích stran se rozumí zásah nestranné třetí strany do řešení daného konfliktu. Ona třetí strana má tři způsoby, jakými může do konfliktu vstupovat viz. obrázek č.7. Prvním z nich je mediace. K ní dochází v případě, že strany konfliktu mají svá preferovaná řešení, kterými by chtěly jeho vyřešení docílit. Samotné vyřešení konfliktu pro ně tedy není prioritou, tou je totiž to, aby byl konflikt vyřešen dle jejich preferovaných závěrů – konflikt v tomto případě nabývá formu sporu. Úlohou mediátora je v tomto případě změna komunikace, (Plamínek 2009, str. 29) který k tomuto účelu používá negativních a pozitivních stimulů, čímž dosahuje ochoty stran konfliktu přijmout různá řešení sporu. K facilitaci dochází v případě, že pro strany konfliktu je klíčové samotné vyřešení vzniklého problému a nikoliv to, zda bude konflikt vyřešen podle jejich preferencí. Konflikt v tomto případě postráda určitý „sobecký“ osobní zájem a hovoří se o něm jako o problému. Facilitaci tak lze charakterizovat (Plamínek 2009, str. 29) jako způsob, kdy facilitátor mění strukturu komunikace, čímž pomáhá subjektům

daného konfliktu vyřešit problém. Posledním způsobem je arbitráž neboli smírčí či rozhodčí řízení vedené arbitrem, který má autoritu rozhodnout spor konfliktních stran (viz São Manoel dam) (Sue Branford and Maurício Torres 2017). Tyto přístupy budou v analytické části využity pro posouzení přístupů států v případě řešení konfliktů nastalých kolem projektů Belo Monte a Santo Antonio.

Obr. č.6: Způsoby intervence třetích stran

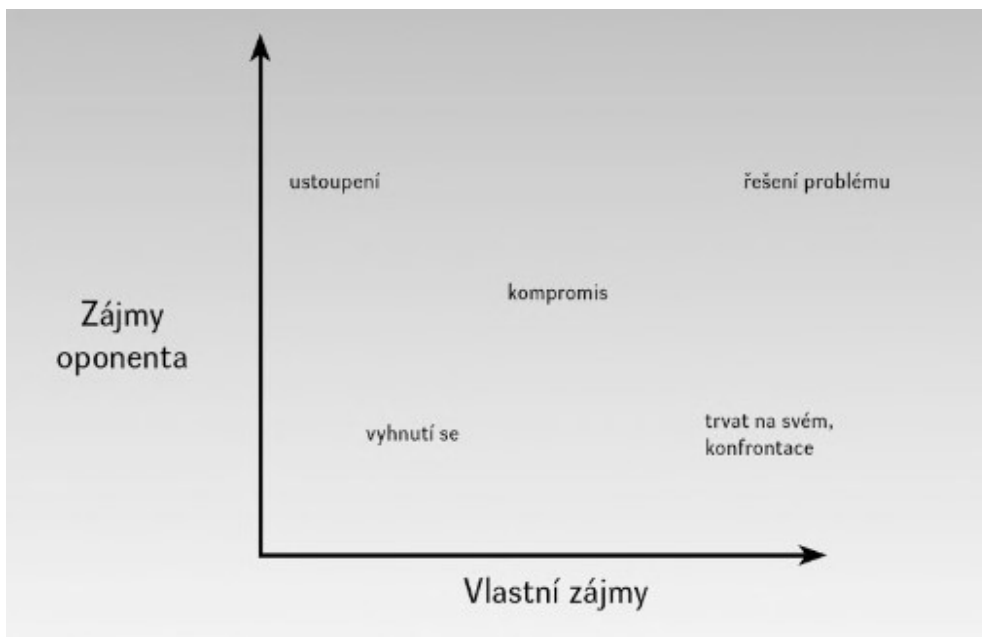
Zdroj: Teorie a praxe řešení politických konfliktů (Prorok & Lisa 2012)

Aby bylo možné analyzovat genezi jednotlivých konfliktů, je potřeba nadefinovat strategie, se kterými přímí aktéři konfliktu do konfliktu vstupují. Za přímé aktéry konfliktu v případě této práce budeme považovat stavební společnosti na straně jedné a odpůrce výstavby hydroelektráren na straně druhé. Státní moc pak lze jako přímého účastníka sporu považovat částečně, neboť ta do námi analyzovaných konfliktů vstupuje jako subjekt vyššího řádu, který se podílí na jeho řešení. Nicméně i tak však může stát sledovat i svůj vlastní záměr a tím pádem i volit strategii, se kterou k řešení konfliktu přistupuje.

Strategie, které mohou aktéři konfliktu využít podle autorů Proroka a Lisy představují: konfrontace, řešení problému (spolupráce), kompromis, vyhnutí se či ustoupení (viz obrázek č. 6). Konfrontace představuje přístup obhajování vlastních zájmů, kdy trváme na prosazování vlastních představ řešení na úkor zájmů oponenta. Řešení problému se vyznačuje ochotou obou stran spolupracovat a respektovat i snahy protistrany tak, aby výsledkem řešení konfliktu bylo zlepšení

situace obou stran. Kompromis pak lze charakterizovat jako strategii, kdy při vyjednávání každá strana konfliktu může dosáhnout části svých cílů, zároveň ale musí z některých požadavků slevit. Vyhnout se či vyhýbání představuje nerespektování zájmů svých ani zájmů jiných. Další strategií je neasertivní ustoupení. V takovém případě je brán zřetel na zájmy protistrany a jistý odklon od svých zájmů. (Prorok & Lisa 2012).

Obr. č.7: Pět strategií k řešení konfliktu

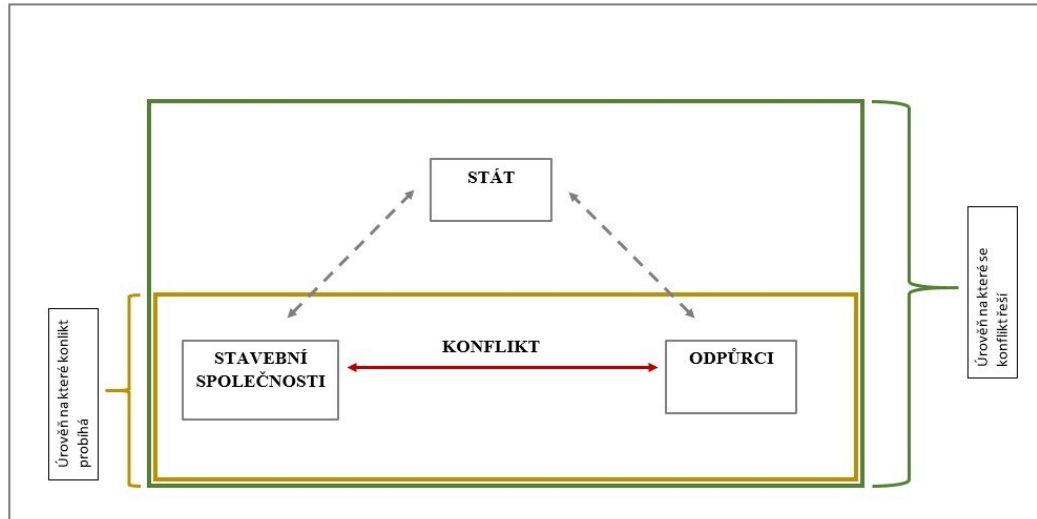

Zdroj: Teorie a praxe řešení politických konfliktů (Prorok & Lisa 2012)

Kombinaci výše uvedených teoretických přístupů, která bude použita pro analýzu role státu v konfliktech o výstavbu hydroelektráren v Amazonii, ilustruje níže přiložené schéma. To rozděluje probíhající konflikt na dvě úrovně. V té první, ve které konflikt probíhá se nacházejí stavební společnosti a odpůrci výstavby, obě strany se konfliktu účastní „přímo v místě“, tím pádem zaujímají nějaké strategické postojy, skrze které chtějí dosáhnout kýženého výsledku konfliktu (dokončení výstavby vs. zrušení výstavby). Námi analyzované konflikty se neodehrávají na soukromé úrovni, ale na té veřejné. Z toho důvodu je nutné do schématu zapojit i státní moc. Ta má určité ambivalentní postavení, neboť na jedné straně realizaci projektů zadává (vláda) a na té druhé má povinnost bránit práva domorodých obyvatel (FUNAI, státní zástupci). To, jaký bude mít konflikt mezi stavebními

společnostmi a odpůrci stavby výsledek tedy závisí na rozhodnutí státu, čímž se dostáváme na úroveň, ve které probíhá řešení konfliktu.

Schéma č. 1: řešení konfliktu

Zdroj: vlastní zpracování na základě děl Proroka a Lisy (2012) a Slaměník a Výrost (1997)

2.8 Jednotliví aktéři

2.8.1 Vláda

Podle Ústavy Brazílie (článek 76) je exekutivní moc v zemi vykonávána Prezidentem republiky, kterému v jeho úsilí napomáhají jím vybraní Ministři federální vlády. Pro účely této práce se dále budeme zabývat vládou prezidenta Luly da Silvy ze strany Partido dos Trabalhadores (PT) a jeho nástupkyně, stranické kolegyně, Dilmy Rouseffové. Strana Partido dos Trabalhadores (PT) je považována za středo-levicovou (Němec 2010). Prezidentství obou z nich se do velké míry zaměřovalo na industrializaci země a nastartování hospodářského růstu, pro což se uchytilo označení „neo desenvolvimentismo“ (Fabio Luis Barbosa dos Santos 2018). Nástrojem pro dosažení modernizace brazilské ekonomiky byl tzv. Zrychlený plán růstu, jehož nedílnou součástí bylo i vybudování vodních elektráren, těžebních zařízení a dalších ekonomických aktivit v chráněných oblastech amazonských pralesů (Fearnside, 2012). Tento fakt naznačuje, že oba prezidenti svou praktickou hospodářskou politikou sledovali spíše ekonomické zájmy, než ochranu přírody (Hochstetler 2017). Prezidentka Dilma Rouseffová

pak podle zahraničních médií byla prvním státníkem od konce vojenské vlády v roce 1985, který se nesetkal se zástupci domorodců, což dokresluje její přístup k dané problematice (Watson 2013).

2.8.2 Korporace zapojené do výstavby hydroelektráren

Z pohledu této práce hrají důležitou roli zejména brazilská energetická společnost Eletrobras, její dceřinná společnost Eletronorte a transnacionální korporace Odebrecht.

Eletrobras

Tato společnost je z 52 % vlastněna brazilskou vládou a představuje největší energetickou společnost v Latinské Americe, která kromě Brazílie působí i v ostatních státech LA (např. Uruguay) (Eletrobras b. r.). Pro potřeby práce je pak důležitá i její dceřinná společnost Eletronorte, která provozuje jak hydroelektrárnu Belo Monte, tak i Santo Antonio.

Odebrecht

Jedná se o společnost, která je aktivní v diversifikovaných oblastech jak v Brazílii, tak i v dalších 24 státech světa (Odebrecht, b. r.), čímž lze společnost zařadit mezi transnacionální korporace. V případě této práce se firma podílela na konstrukčních pracích na projektu Santo Antonio. Se společností se váže korupční skandál *Lava Jato*, v rámci kterého bylo zjištěno, že společnost v letech 2001 až 2016 ve velké míře uplácela veřejné činitele různých států v LA včetně Brazílie (údajně se jednalo o úplatky v přibližné hodnotě 788 mil. USD), za účelem získání veřejných kontraktů (Council of Hemisphere Affairs 2017).

2.8.3 FUNAI (Fundação Nacional do Índio)

Výše uvedená zkratka označuje Národní „indiánskou“ nadaci, založenou v roce 1967 na základě Zákona č.5,371/1967. Jedná se o federální agenturu zodpovědnou za udržování a provádění státní politiky v otázce domorodého obyvatelstva v souladu s Ústavou z roku 1988 (Brazil Constitution 1988). Tím se rozumí povinnost chránit práva domorodých obyvatel a povinnost intervenovat v environmentálním licencování, které by mělo za následek negativní dopad na

domorodé komunity a jejich půdu. Dále má povinnost zhodnotit a zmírnit dopady externích vlivů na kulturu domorodých obyvatel a jejich přirozené prostředí (FUNAI 2019). Klíčovou úlohou FUNAI je identifikace a následná demarkace indiánských území, která dává původním obyvatelům územní práva vymezená v Brazílské ústavě v sekci (Povos Indigenas do Brasil). Samotné demarkaci předchází relativně dlouhý proces, který je završen schvalovacím dekretem prezidenta Brazílie. Zatímco za vlády předchůdce Luly da Silvy (Fernando Henrique Cardoso) bylo demarkováno 118 „indiánských území“ o přibližné rozloze 35,9 mil. hektarů, za vlády Da Silvy bylo demarkováno 81 takových území o rozloze cca 13,3 mil. hektarů. Nejmenší zájem na demarkaci území původních obyvatel měla administrativa Dilmy Rousseffové, která vydala pouze 26 demarkačních dekretů, kterými bylo demarkováno indiánské území o rozloze 2 mil. hektarů (Povos Indigenas do Brasil 2018). To spolu s tvrzením výše, že se D. Rousseffová během svého mandátu nesešla se zástupci původních obyvatel naznačuje, že politiky ve prospěch původního obyvatelstva nebyly pro její vládu prioritní.

Již od svého založení se FUNAI potýká s omezeným přísunem prostředků ze strany federální vlády, což organizace samotná přiznává a uvádí, že z tohoto důvodu nedokáže vykonávat svou funkci v plném rozsahu. Příkladem může být neschopnost agentury vymezit a chránit území domorodců před přeměnou na zemědělskou či průmyslovou půdu (Fearnside 2012).

2.8.4 IBAMA (Instituto Brasileiro do Meio Ambiente e dos Recursos Naturais)

IBAMA je samostatnou vládní agenturou, tzv. brazilský institut pro životní prostředí a obnovitelné přírodní zdroje. V brazilském prostředí vystupuje jako vykonavatel exekutivních činností Ministerstva pro životní prostředí. Tím se rozumí monitorování a kontrola využití přírodních zdrojů, posuzování a rozhodování o udělení environmentální licence v případě velkých projektů, například výstavby hydroelektráren (Maybury-Lewis 2003). V případě, že IBAMA environmentální licenci udělí a stavební společnosti následně jedná v rozporu s ní, agentura má již jen velmi omezené možnosti, jak toto nedodržení potrestat. Jedná se především o vyměření pokut, jejichž správnost však musí nejprve posoudit brazilská justice (Paddock 2011).

2.8.5 Nezávislé organizace na podporu zájmů domorodých obyvatel

Ve státech Pará a Rondonia, které jsou pro naši práci relevantní, svou činnost provozuje 57 (Pará) respektive 51 (Rondonia) organizací domorodých obyvatel. Podle antropologa Gersena Luciana dos Santos Baniwy pojem domorodé hnutí označuje širší spektrum aktivit, událostí, strategií a setkání mezi zástupci jednotlivých skupin domorodých obyvatel, jejichž výsledkem je formulace konkrétních zájmů těchto uskupení a kroky na jejich ochranu (Braathen a Inglez de Sous 2015).

Na druhé straně však stojí spíše komplikovaná struktura vládních organizací, která působí na úrovni municipalit, státu či federace. Jednotlivá hnutí sice mají právo vyjádřit svůj názor na situaci v jejich lokalitě či protestovat proti plánům na jejich přeměnu, faktickou páku v podobě podílení se na rozhodování či práva veta však nemají. Obecně tak participace jednotlivých domorodých organizací nabývá spíše formy nezávazných konzultací a extrainstitucionálních aktivit jako například politický protest (Braathen a Inglez de Sous 2015).

3 Analytická část

V navazující analytické části této diplomové práce bude věnována pozornost dvěma konkrétním případům výstavby vodních nádrží v brazilské Amazonii, a to Belo Monte a Santo Antonio. Na základě informací uvedených v teoretické části práce byly vytyčeny následující premisy:

- Odpůrce výstavby obou hydroelektráren lze označit za sociální hnutí dle definic v teoretické části
- Vláda a stavební společnosti v konfliktu zaujímaly spíše konfrontační strategii
- Vlády obou prezidentů (Da Silvy i Rouseffové) zaujímaly vesměs stejný postoj k řešení konfliktu s původním obyvatelstvem o výstavbu hydroelektráren

3.1 Belo Monte – průběh realizace projektu

Komplex vodní přehrady a vodní elektrárny Belo Monte (původně Kararao) se nachází na řece Xingu ve státě Pará v severním regionu Brazílie. Projekt výstavby byl koncipován již koncem 70. let minulého století, avšak koncem 80. let byl celý projekt pozastaven z důvodu výrazného odporu ze strany domorodých obyvatel žijících v oblastech výstavby. Nejvýrazněji vystupujícím kmenem byl tehdy kmen Kaypó, který protestoval proti výstavbě přehrady. Téměř dvě desítky let se dařilo domorodým obyvatelům a nevládním organizacím bránit výstavbě tohoto projektu (Fearnside 2006). Původní obyvatelstvo bylo chráněno brazilskou Ústavou (1988), což vyplývá z jejího čl. 231, odstavce 3, který uvádí, že jakékoliv zásahy na území původních obyvatel mohou být provedeny jen se souhlasem Národního kongresu po konzultacích s původními obyvateli. Nicméně na počátku nového tisíciletí se Brazílie potýkala s častými výpadky v dodávkách elektrické energie, což vedlo k zavedení energetického přidělového systému, který se setkal s výraznou nevolí městského obyvatelstva. Pod tlakem těchto okolností se tak v roce 2005 Národní kongres vyslovil pro výstavbu tohoto projektu bez debat s původními obyvateli, což vyvolalo další silnou vlnu nevole, tentokrát ze strany původních obyvatel (Vogan 2016). Ani ta však výstavbě nezabránila, došlo k nucenému přesídlení cca 5 tisíc rodin z města Altamira (třetina jeho rozlohy byla zaplavena) , a také k přesídlení cca 3,5 tisíc rodin neindiánských obyvatel pobřeží řeky Xingu (Fearnside 2017). Dále došlo k devastaci zdroje obživy pro cca 800

původních obyvatel (AmazonWatch, 2010), nakonec v roce 2016 elektrárna začala (byť ne z plné kapacity) fungovat (Coyote 2016).

Obrázek č. 8: Konstrukce přehrady Belo Monte

Zdroj: International Rivers

Obrázek č. 8 ilustruje přeměnu krajinného rázu oblasti přehrady Belo Monte. Na první pohled je patrné vymýcení velké části pralesa (jeho zbytky je možné najít ve vrchní části obrázku), ale také zásadní změny výškového profilu v důsledku budování přehradní infrastruktury.

Obr. č. 9: Finalizace výstavby Belo Monte

Zdroj: Internaional Rivers

Obrázek č. 9 ilustruje, jak velká plocha původního pralesa musela být zaplavena, a jak výrazně byl změněn původní tok řeky Xingu.

3.1.1 Role vlády

Vláda tehdejšího prezidenta Luize Inácia Luly da Silvy prohlásila plány na výstavbu hydroelektráren za stěžejní pro brazilskou ekonomiku v rámci tzv. Zrychleného plánu růstu (Diamond a Poirier 2010). Následně brazilská vláda v čele s prezidentem Silvou započala kampaň přesvědčující občany o pozitivním dopadu výstavby jak na ekonomický růst, tak i na lidský rozvoj (Diamond a Poirier 2010). Skutečnost, že vláda vedla kampaň za výstavbu hydroelektrárny jasně ukazuje, že stát v případě konfliktu o Belo Monte nenaplňoval Výrostovu a Slaměnickovu definici tzv. „třetí strany“, a tím pádem mohl k řešení konfliktu přistoupit pouze buďto autoritativně nebo se snažit o alternativní řešení.

Klíčová byla i otázka financování projektu. Tu se Da Silvově administrativě podařilo vyřešit dosažením nové dohody s Mezinárodním měnovým fondem (MMF), v rámci které Brazilská rozvojová banka (BNDES) získala možnost obdržet prostředky od MMF na financování infrastrukturních projektů brazilské vlády v hodnotě 1 mld. USD ročně. Přisun prostředků pro rozvoj brazilské ekonomiky dle dřívějších ujednání MMF podmiňoval tím, že nebudou využity pro projekty, v jejichž důsledku by došlo k destrukci životního prostředí (především v chráněných oblastech jako Amazonie). Nová dohoda však v tomto ohledu byla podstatně benevolentnější, což BNDES, která výstavbu Belo Monte financovala z 80 % (A Survival International Report 2010), umožnilo financovat i infrastrukturní projekty v Amazonii (Vogan 2016). Výše uvedené schválení výstavby Národním kongresem z července 2005 lze označit za protiústavní, neboť je v přímém rozporu s Článkem 239 Ústavy Brazílie, který před jakýmkoliv zásahem do půdy a práv domorodců vyžaduje alespoň konzultaci s nimi (konzultace proběhly až v průběhu realizace projektu viz níže). Dále pak byl tento krok v rozporu s konvencí Mezinárodní Organizace Práce (ILO) o původním obyvatelstvu podepsanou předchozím prezidentem Cardosem, což dokládají i závěry tripartitního výboru při ILO, který se kauzou Belo Monte zabýval. Ten došel k závěru, že vláda nedostála svým povinnostem stanovených článku 6 a 15 provést konzultace s domorodým obyvatelstvem ještě před zahájením/povolením projektů, které nezvratitelným způsobem zasahují do území, na kterém původní obyvatelstvo

žije. Dále pak výbor uvedl, že neexistuje důkaz, že by vláda umožnila původním obyvatelům vyjádřit své preference, tak jak ji ukládá Článek 7 výše zmíněné Konvence (ILO 2012).

Výstavbou byla pověřena společnost Norte Energia. Nová elektrárna byla vládou označena za zelený model obnovitelné energie, kdy dojde k zaplavení pouze malé oblasti pralesa a produkce energie bude s minimem emisí (Diamond and Poirier 2010). Nicméně i přes toto prohlášení vlády nešlo vyloučit nevyčíslitelnou sociální a environmentální destrukci v oblasti řeky Xingu, která byla a stále je významným centrem biodiverzity a místem výskytu více než 25 000 domorodých obyvatel z 18 různých etnických skupin (Diamond and Poirier 2010). Přehrada Belo Monte přeměrovala více než 80% řeky Xingu skrze dva velké kanály, které zaplavily 193 čtverečných mil. V konečném důsledku toto opatření vedlo ke snížení hladiny řeky Xingu, čímž současně došlo k výraznému snížení vodní i suchozemské fauny v této oblasti, dále pak k devastaci okolního ekosystému a vysídlení lidí jak z rurálních, tak i městských oblastí s malou nebo žádnou komepenzací (Diamond and Poirier 2010). Říční komunity Xikrinu, Araru, Xipaie, Kuruaya, Kayapo a další domorodé etnické skupiny z oblasti řeky Xingu tak musely opustit své přirozené stanoviště, na kterém byly životně závislí (Diamond and Poirier 2010). Celkově tak bylo odsunuto 20 až 40 tisíc obyvatel povodí řeky Xingu (Coyote 2013).

Klíčovou roli v umožnění výstavby hydroelektrárny sehrála vládní organizace IBAMA, která se zabývá posuzováním environmentálních dopadů plánovaných stavebních projektů a případným udělováním stavebních licencí. Ta při posuzování EIA (environmental impact assessment) projektu poukázala na celkem 40 závažných hrozeb, které s sebou Belo Monte přinese. Povolení projektu pak podmínila tím, že stavební společnosti zajistí, že se tyto hrozby nenaplní. Právě podmíněné udělení licence se stalo kritickým bodem celého sporu o výstavbu, neboť po přidělení licence již IBAMA nemá přímou kontrolu nad dodržením podmínek pro udělení stavební licence, neboť postrádá donucovací mechanismy. Může tak pouze vyměřit pokuty, které však lze vymáhat pouze soudní cestou, na což dle analýzy Paddocka (Paddock 2011) nemá dostatečné kapacity v oblasti lidských zdrojů, což vede k průměrnému zpoždění 244 pracovních dní od podání žaloby ze strany IBAMA do začátku trestního řízení. Během této doby mohou stavební společnosti pokračovat v činnosti a fakticky tak způsobit nezvratitelné změny v životním prostředí (Vogan 2016).

Již v úvodu výstavby hydroelektrárny lze sledovat určité prvky konfrontační strategie Da Silvovy vlády, když k udělení stavební licence došlo i přes absence předchozích konzultací s domorodým obyvatelstvem. Ačkoliv bylo udělení licence k výstavbě tohoto projektu podmíněno zabráněním environmentálních dopadů, vymáhání dodržení těchto podmínek ex post se v brazilském úředně-právním systému jevílo jako velmi problematické. Z toho lze usuzovat, že Da Silvova vláda jednoznačně chtěla upřednostnit své zájmy vycházející z potřeb brazilské ekonomiky na úkor práv domorodých obyvatel.

Řešení konfliktu ze strany vlády Lula da Silvy, vedoucí k prosazení zájmu společnosti Norte Energia i přes viditelný rozpor se zájmy domorodců pak lze označit za autoritativní. Což ilustrují i závěry tripartitního výboru při ILO, podle kterých Da Silvova vláda neumožnila domorodcům vyjádřit své preference, tak jak ji ukládala konvence ILO, kterou Brazílie ratifikovala.

V roce 2011 došlo ke změně na postu prezidenta. Lulu da Silvu nahradila Dilma Rousseffová, která dříve působila v rámci vládní komise pro energetickou politiku a byla blízkou spolupracovnicí da Silvy (mj. se v roce 2002 účastnila přípravných prací jeho prezidentské kandidatury) a od roku 2003 působila jako ministryně pro energetiku a doly v jeho vládě (Fearnside 2014). Z hlediska této práce je klíčová událost z roku 2005, kdy byla Dilma Rousseffová jmenována šéfkou prezidentova kabinetu (tato pozice bývá označována jako druhá nejmočnější po prezidentovi). Na tomto postu byla Rousseffová výrazně aktivní ve formulaci a přípravě výše uvedeného Plánu rychlého rozvoje. Změna na prezidentském postu v roce 2011 tedy nemohla přinést obrat ve vládní politice v oblasti výstavby hydroelektráren (Fearnside 2014). Naopak nová prezidentka ještě výrazněji obhajovala jejich potřebu a za účelem jejich dostavby využila všech svých možností, což pouze zintenzivnilo již tak asertivní a autoritativní přístup vlády k řešení nastalého konfliktu. Důkazem může být zrušení rozsudku soudu nižší instance ze 14. 8. 2012, který s odkazem na porušení Ústavy při schválení projektu kongresem (plán výstavby nebyl ex ante konzultován s dotčeným domorodým obyvatelstvem) rozhodl o pozastavení stavebních prací na Belo Monte (International Rivers, Banktrack 2012). Toho prezidentka Dilma Rousseff docílila využitím čl. 15 Zákona 12.016 ze 7. srpna 2009, jehož původní znění sahá do dob

vlády vojenské diktatury a de facto umožňuje zvrátit jakýkoliv soudní rozsudek, který by mohl ohrozit veřejný pořádek, zdraví, národní bezpečnost a ekonomiku.¹⁰

Na základě výše uvedeného ustanovení Nejvyšší soud Brazílie v čele s předsedou C. A. Brittem zvrátil rozhodnutí soudu nižší instance. Jako oficiální důvod pro pokračování výstavby soud označil hrozby spojené s výpadkem příjmů cca 14 tisíc dělníků. Takové rozhodnutí vytvořilo jakýsi precedent, díky kterému se spor o výstavbu Belo Monte k Nejvyššímu soudu znovu nedostal a Norte Energia tak mohla bez dalších výraznějších obtíží projekt dokončit (Fearnside 2017).

Existenci politického tlaku na dostavbu Belo Monte (a tím pádem i stranění vlády stavebním společností) naznačuje i vyšetřování korupčních skandálů spojených se státní společností Eletrobras, jejíž dceřiná společnost Eletronorte dle výpovědi tzv. „whistleblowerů“ získala kontrakt na energetický projekt v důsledku korupčního jednání (United States District Court – Southern District of New York 2015).

Korupční jednání prezidentky D. Rousefové v případě Belo Monte pak naznačuje i výpověď jednoho z členů její strany PT, který v rámci výsledků v korupčním skandálu Lava Jato uvedl, že část prostředků, kterou stát za Belo Monte zaplatil byla následně využita pro financování volebních kampaní D. Rousefové (Amazon Watch 2016). Korupční jednání v případě Belo Monte potvrzuje i CEO jedné ze stavebních společností, který během slyšení u státního zástupce v rámci Lava Jato vypověděl, že jeho společnost platila miliony brazilských realů v úplatcích výměnou za obdržení stavebních zakázek (Amazon Watch 2016).

3.1.2 Geneze konfliktu o výstavbu Belo Monte

Počátky odporu proti přehradám na řece Xingu lze vysledovat již od 80. let 20. století, kdy probíhaly úvahy nad výstavbou obdobného komplexu jako Belo Monte. Jak je již v úvodu tematického celku uvedeno, k realizaci projektu tehdy

¹⁰ „When, at the request of an interested public legal entity or of the Public Prosecutor's Office and in order to avoid serious damage to the public order, health, safety and economy, the president of the court to which knowledge of the respective appeal suspend, in a reasoned decision, the execution of the preliminary injunction and the sentence, of that decision will be aggravated, without suspensive effect, within 5 (five) days, which will be taken to judgment in the session following its interposition.“

nedošlo především díky výraznému odporu ze strany domorodých obyvatel. Významnou roli však sehrálo i hnutí neindiánských odpůrců výstavby (původní název Movimento pela Sobrevivencia da Transamazonica (MPST), jehož vůdce Ademir Albeu Federicci byl v roce 2001 z dosud nevyjasněných příčin zavražděn (odpůrci výstavby však jeho smrt spojují právě s odporem k Belo Monte) (Fearnside 2017).

Odpůrce výstavby v námi rozebíraném období (2003–2016) lze charakterizovat jako různorodou skupinu skládající se jak ze samotných domorodců žijících v dotčené oblasti, obyvatel dotčené oblasti neindiánského původu (tzv. ribeirinhos) a zástupců katolické církve z města Altamira. Významnou osobou v tomto ohledu byl církevní hodnostář Dom Erwin Kräutler, kterému údajně prezident Da Silva osobně přislíbil, že výstavba Belo Monte neproběhne na ničí úkor. Kräutler následně obecně konstatoval, že žádný ze slibů prezidenta (ohledně Belo Monte) nebyl dodržen (Fearnside 2017). Kräutler v důsledku obav svých farníků o jeho život (patrně v souvislosti s nevyjasněnou smrtí A. A. Federicciho), nosil neprůstřelnou vestu (Aspinall a spol. 2011). Další odpor tvořily brazilské neziskové organizace v čele s Instituto Socioambienta (ISA), Amigos da Terra Amazonia Brasileira (ATAB) či Movimento dos Atingidos por Barragens (MAB), dále pak nadnárodní organizace jako International Rivers, AmazonWatch nebo Natural Survival (Aspinall a spol. 2011).

S ohledem na výše uvedené se v úvodních letech výstavby hydroelektrárny její odpůrci soustředili především na protestní aktivity (převážně demonstrace) a soudní cesty ke zrušení projektu. Jednalo se převážně o zástupce indiánů a environmentální aktivisty, kteří u soudů nižších instancí poukazovali na nedodržování podmínek udělení licence ze strany IBAMA. Výraznější úspěchy však (až na krátké přerušení - viz kapitola Role vlády) nezaznamenali.

Po zjištění, že domácí právní systém domorodcům z oblasti řeky Xingu nedokáže zajistit ochranu práv, která jim z Ústavy a zákonů Brazílie náleží, rozhodli se jejich zástupci obrátit se o pomoc na „Meziamerickou komisi pro lidská práva“ (IACHR)¹¹ při OAS¹². Ta na základě jejich stížnosti 1. 4. 2011 přistoupila

¹¹ IACHR – „*Je vrchní a autonomní organizací OAS, jejímž hlavním úkolem je podporovat a chránit lidská práva v oblasti Ameriky.*“ www.oas.org

¹² OAS – Organizace Amerických Států „*účelem její existence je podporování míru, spravedlnosti a solidarity, posilovat spolupráci, bránit suverenitu*

k tzv. preventivnímu opatření. V rámci toho komise po vládě prezidentky Rousseffové vesměs požadovala, aby dostala opatření, která ji ukládá tamní Ústava (např. konzultace s Indiány a ochrana jejich zdraví a kultury před dopady stavebních prací) (Scabin 2014). Do doby, než se tak stane, měl být licenční proces pozastavený. Brazilská vláda však s požadavky komise nesouhlasila, ba naopak na ni začala vytvářet politický nátlak. Ten měl podobu pozastavení zasílání příspěvku do Organizace Amerických Států (OAS 1993) a stažení kandidatury bývalého brazilského ministra pro lidská práva P. Vanucchiho na čelní pozici v IACHR. Komise nakonec tlaku klíčové ekonomiky v LA podlehla, stáhla žádost na přerušeni licence a mírně upravila své požadavky (Scabin 2014).

Vedle právních opatření se zástupci domorodců snažili dosáhnout zrušení realizace projektu skrze medializaci své nepříznivé situace. Příkladem může být veřejný dopis náčelníka jednoho z kmenů žijících v povodí řeky Xingu Cacique Aritany, nepřímo adresovaný prezidentu Lula da Silvovi (Aritãna 2010), který prezidenta nazývá „šampionem destrukce Amazonie“ nebo společná deklarace 62 náčelníků domorodých skupin zveřejněná v médiu Valor Economico, ve které vyjadřují jasně odmítavý postoj k výstavbě elektrárny (Cacique Bet Kamati Kayapó, Cacique Raoni Kayapó and Yakareti Juruna 2010).

Celkový efekt právních kroků a medializace problému však k zastavení výstavby nevedl. Domorodci se tak rozhodli pro tvrdší formu protestu a staveniště firmy Norte Energia v Belo Monte v červnu 2012 obsadili (Rainforest news 2012).

Celou situaci na svém Youtube kanálu zdokumentovala nezisková organizace na ochranu Amazonie a původních obyvatel AmazonWatch¹³. Z natočených záběrů a doprovodného komentáře vyplývají následující skutečnosti:

- Hlavním motivem domorodců pro obsazení staveniště podle výpovědí aktivistů bylo porušení práva domorodců na předchozí konzultaci celého projektu. Místo toho vláda a zhotovitel projektu (Norte Energia) domorodcům přislíbili celou řadu kompenzačních opatření (např. vzdělání,

¹³ Tato nezisková organizace byla založena v roce 1996 a jejím hlavním cílem je ochrana pralesů, prosazování práv domorodých obyvatel žijících v oblasti Amazonie. Velmi často AmazonWatch spolupracuje s řadou domorodých a environmentálních organizací za účelem boje za lidská práva, za odpovědnosti velkých podniků a zachování Amazonského ekosystému jako takového. (AmazonWatch b.r.)

zdravotní péči, vybudování infrastruktury a zřízení základního hospodaření s odpady), která však podle odpůrců výstavby rovněž nebyla provedena (Amazon Watch, Call to suspend the Belo Monte dam Youtube 2012). Místo toho Norte Energia spustila tzv. „Emergency Plan“, v rámci kterého bylo v letech 2010 až 2012 vyčleněno 35 tisíc Brazílských reálů měsíčně pro potřeby každé z dotčených vesnic původních obyvatel (Mongabay 2016). Prostředky však podle pozdějších zpráv agentury FUNAI ve valné většině případů vedly k rozvratu tradičního způsobu života domorodců v důsledku „zaplavení“ mladších generací domorodců spotřební elektronikou a luxusním spotřebním zbožím (např. parfémy). Generace mladých domorodců tak zcela přestaly vykonávat každodenní činnosti předchozích generací, což údajně vyústilo až v jejich potravinovou nesoběstačnost (Mongabay 2016).

- Po cca 2 týdnech protestů přistoupila vláda (zprostředkovaně přes agenturu FUNAI, která ve sporu měla vystupovat jako mediátor) a vedení Norte Energia k jednání s domorodci. Ti v zásadě požadovali dvě věci. Pozastavení stavební licence (a tím de facto i přerušeni výstavby) a jasné informace o tom, co se s jejich přirozeným prostředím stane po dokončení projektu (Amazon Watch Youtube 2012).
- Vládní organizace nakonec k formálnímu jednání vůbec nepřistoupila a celý proces ponechala na vedení Norte Energia. To podle komentáře determinovalo vývoj jednání značně nevyváženým způsobem. S původně různorodou protestní skupinou složenou z několika kmenů jednala izolovaně. V zásadě tak bylo jednáno pouze s největším kmenem Xikrin (výstavbou méně postižený kmen, spíše izolovanější od okolních vlivů – špatná znalost portugalštiny a moderního světa obecně), jehož představitelům Norte Energia výměnou za ukončení protestu rovněž nabídla spotřební zboží (elektronika, apod.). Kmen nakonec staveniště opustil, čímž de facto došlo k ukončení okupace (Amazon Watch Youtube 2012).
- Požadavky menších kmenů přímo ovlivněných výstavbou (Juruna a Arara) nakonec zůstaly zcela ignorovány. To jeden z protestujících domorodců přímo potvrdil, když sám uznal, že jednotlivé kmeny a jejich vůdci mezi sebou nemají žádnou závaznou dohodu, která by je nutila k držení

jednotného postoje vůči výstavbě Belo Monte. (AmazonWatch Youtube 2012).

V následujícím roce došlo k opětovnému obsazení staveniště cca 200 člennou skupinou vytvořenou z několika kmenů z povodí řeky Xingu (Juruna, Kayapó, Xipaya, Kuruaya, Asurini, Parakana, Arara) ale i vzdálenějšího kmene Munduruku. Postup úřadů však v tomto případě byl podstatně ostřejší, úřady indiánům stanovily termín, dokdy musejí staveniště opustit, jinak by došlo k jejich násilnému rozeznání ozbrojenými složkami, které celé staveniště obklíčily. Protestující indiáni pak byli nuceni (pod velikým tlakem) svou aktivitu ukončit.

Tento postup byl ozbrojeným složkám umožněn na základě dekretu prezidentky D. Rousseffové č. 7957/2013 z 12. 3. 2013 (Câmara dos Deputados 2013) upravujícího postup vojenských sil v oblasti ochrany životního prostředí. Tento dekret podle studie Socio-environmentálního institutu Brazílie (ISA) fakticky poskytl úřadům instrumenty pro ozbrojené represivní kroky proti jakýmkoliv skupinám domorodých obyvatel, hnutím a skupinám, které nesouhlasí s infrastrukturními projekty, které by mohly narušit jejich území. Takový krok lze bezesporu označit za represivní a zapadá do autoritativního způsobu řešení konfliktů dle Výrosta a Slaměníka.

Výraznou měrou k ukončení protestu přispěl i incident ze státu Mato Grosso do Sul, po kterém mezi domorodým obyvatelstvem citelně vzrostly obavy o svou bezpečnost. Vládní ozbrojené složky zde zastřelily jednoho člena kmene Terena a vážně postřelily několik dalších. Důvodem byl návrat domorodých obyvatel na jejich posvátná místa, která byla bez konzultace zabrána místním farmářem a zároveň lokálním politikem (Survival International 2013). Tento incident otřásl protestujícími domorodci, což dokládá i výrok jednoho z nich „*Víme, že dnes zabili jednoho z našich blízkých v Mato Grosso do Sul, budou to dělat i zde?*“ (citovaný v Amazon Watch 2013).

Obr. č.10: Domorodci protestují proti výstavbě Belo Monte vyzývající tehdejší prezidentku Dilmu Rousseffovou k ukončení výstavby a respektování původních obyvatel Amazonie. Na větším transparentu si lze všimnout tvrzení, že Belo Monte původním obyvatelům přineslo pouze násilí, nejistotu, destrukci a smrt.

Zdroj: National Rivers

Obr. č. 11: Obyvatelé zasažené oblasti obsadili místo výstavby a vytvořili živý nápis „Pare Belo Monte“ = „Stop Belo Monte“ a překopali prozatimní hráz, což jasně ilustruje jejich odhodlání postavit se záměru vlády a stavebních společností dostavět hydroelektrárnu.

Zdroj: Ecology.com

Obr. č. 12: Někteří z protestujících byli při protestech zatčeni a vězněni v provizorních celách, což ilustruje autoritativní postoj vládních úřadů k řešení konfliktu.

Zdroj: Mongabay

Po nastínění vývoje v otázce výstavby Belo Monte se nyní zaměříme na druhou výstavbu pro potřeby komparace, a to Santo Antonio ve státě Rhondonia.

3.2 Santo Antonio – průběh realizace projektu

Přehrada Santo Antonio je lokalizována ve státě Rhondonia, vzdálená 7 km od hlavního města Porto Velho a nachází se na řece Madeira. Společně s další přehradou Jirau tvoří komplex vodních elektráren tzv. Komplex vodních přehrad Madeira (Madeira Dam Complex Fact Sheet b.r.).

První zmínky týkající se výstavby přehrad na řece Madiera byly zaznamenány již v 70. letech 20. století. Následovaly plány pro samotnou výstavbu vytvořené v roce 1987. Tyto plány původně počítaly s jednou velkou mega přehradou, což bylo nakonec změněno na dvě přehrady – Santo Antonio a Jirau za účelem snížit celkovou zaplavenou oblast a zabránit tak současně i diplomatickým rozepřím s Bolivií, jelikož by se případná mega nádrž nacházela poblíž brazilsko-bolivijských hranic. Vybudování komplexu bylo nakonec koncipováno odděleně na dvě stavby a k dalšímu vývoji došlo až po roce 2000, poté co Brazílii postihla energetická krize, která odhalila nedostatečnou nabídku elektrické energie vůči poptávce.

V roce 2002 se prezidentem stal Luiz Inácio Lula Da Silva, který se během svého volebního období soustředil mj. i na vyšší industrializaci Brazílie, jejíž nedílnou součástí byla i potřeba nových energetických kapacit. Výstavbu hydroelektráren v tomto kontextu prosazoval zřejmě z důvodu relativně nízkých nákladů (Itaipu.gov.br.) na vyrobenou jednotku energie v porovnání s jinými zdroji (při nezapočítání peněžního vyjádření environmentálních a sociálních škod).

Hlavními iniciátory a zájemci o výstavbu hydroelektrárny Santo Antonio byly energetická společnost Furnas Centrais Elétricas S.A (dceřinná společnost Eletrobras) a stavební společnost Norberto Odebrecht S.A., které spolu s dalšími (i zahraničními) společnostmi vytvořily holding Santo Antonio Energia, S. A. Ten v čele s dvěma výše uvedenými společnostmi předložil svůj projekt Vládní agentuře na ochranu životního prostředí - IBAMA , která má za úkol posoudit dopad plánovaných projektů na životní prostředí (EIA¹⁴) a v případě kladného zhodnocení a schválení udělit daným subjektům licenci na výstavbu daných projektů. V březnu roku 2007 IBAMA zpochybnila projekt předložený oběma společnostmi a neudělila tak environmentální licenci. Poté došlo k řadě dialogů mezi organizací IBAMA a stavebními společnostmi ohledně plánované výstavby. IBAMA následně

¹⁴ Environmental Impact Assasment

vydala rozhodnutí o vytvoření nové komplexnější studie dopadů na životní prostředí jak v domácím teritoriu, tak i v přeshraničním, pokud společnosti chtějí v řízení pokračovat. V následujících měsících vrcholil vládní tlak na agenturu, aby došlo k udělení předběžné licence, která by umožnila započít výstavbu. V červenci ředitel agentury rezignoval na svůj post, nové vedení následně environmentální licenci udělilo, a to za předpokladů, že budou splněny podmínky, které IBAMA považovala za klíčové v zamezení přílišné ekologické zátěže (např. Umožnění migrace ryb či programy sociální podpory místních komunit) (Fearnside 2014). Z toho lze vysledovat, že vláda měla jasný zájem na tom, aby k výstavbě hydroelektrárny Santo Antoni došlo co nejdříve, tím pádem stejně jako v případě Belo Monte nemohla naplnit definici pro tzv. nezávislou „třetí stranu“, z čehož vyplývá, že řešení konfliktu o tuto hydroelektrárnu mohlo mít buďto autoritativní nebo alternativní formu.

Výstavba započala v roce 2008, na jejím financování se významnou měrou (cca 70 %) (Cunningham 2018) podílela Brazilská rozvojová banka (BNDES) a byla dokončena v roce 2012 (Dams in Amazonia 2018), její provoz pak zajišťuje dceřinná společnost Electrobrasu Eletronorte (Santo Antonio Energia).

Obr. č.13: Výstavba elektrárny Santo Antonio

Zdroj: Hydrosustainability.org

Obrázek č. 13 ilustruje přeměnu krajinného rázu oblasti přehrady Santo Antonio. Na první pohled je patrné vymýcení velké části pralesa, ale také zásadní změny výškového profilu v důsledku budování přehradní infrastruktury.

Obr. č.14: Santo Antonio vodní elektrárna

Zdroj: Mongabay

Obrázek č. 14 ilustruje, jak velká plocha původního pralesa i části města Altamira musela být zaplavena, a jak výrazně byl změněn původní tok řeky Madeira.

3.2.1 Role vlády a stavebních firem v konfliktu a jejich přístup k jeho řešení

Hlavní fáze výstavby proběhla za vlády prezidenta Luly da Silvy. Ta, jak již bylo výše uvedeno (nátlak na IBAMA za účelem získání stavební licence pro participující firmy), výrazným způsobem tlačila na co nejrychlejší počátek výstavby.

Tlak na rychlé zahájení stavebních prací rovněž negativně ovlivnil život komunit žijících v oblasti výstavby. Ty podle platné brazilské legislativy (především Ústavy, ale i Brazílií ratifikovaných mezinárodních konvencí) mají právo být o jakémkoliv plánu, který by ovlivnil jejich životní prostředí dopředu informovány. Zároveň stavební práce mohou započít až poté, co s domorodým obyvatelstvem proběhnou konzultace veškerých dopadů projektu (Madeira Dam Complex Fact Sheet b.r.).

Obdobně jako v případě Belo Monte však nic takového ex ante učiněno nebylo a stavební práce započaly bez konzultace zástupců čtyř přímo dotčených domorodých kmenů Karitiana, Karipuna, Urueu Wau Wau a Katawixi a potenciálně

dotčených kmenů Parintintin, Tenharim, Piraha, Jiahui, Torá, Apurina, Mura, Oro Ari, Oro Bom, Cassupá a Salamai (Survival International 2013), čímž fakticky došlo k porušení jak Ústavy Brazílie, tak Konvence ILO 169, kterou Brazílie vtělila do svého právního řádu. Podkladem pro zahájení výstavby bylo do té doby bezprecedenční udělení „předběžné“ stavební licence, které bylo napadeno i u soudu (viz kapitola Aktivita odpůrců výstavby). Některé studie tento nestandardní postup ve snaze o co nejrychlejší zahájení projektu připisují i skutečnosti, že společnosti, které měly z nových hydroelektráren výrazně těžit, finančně podpořily všechny kandidáty na prezidenta včetně Luly da Silvy (údajně mělo jít až o částku 8 mil. USD, kterou vynaložily společnosti Construtora Odebrecht, Braskem a CBPO Engenharia) (Glenn Switkes b.r.). Podezření z jednání vlády ve prospěch soukromých společností podílejících se na výstavbě posílila i operace *Lava Jato* (viz teoretická část) a odsouzení ex prezidenta Da Silvy v letech 2018 a 2019 za přijímání nefinančních úplatků od stavební firmy OAS, S.A. výměnou za přidělení stavebních zakázek (Bizerra Jr. 2019).

Aby bylo možné projekt dokončit (a zároveň umlčet případný odpor v oblasti výstavby ze strany tamních obyvatel¹⁵ (Pimentel 2007), došlo k jejich přesídlení na předměstí okolních měst. To mělo zcela fatální dopad na životní úroveň těchto osob, které se živily především rybolovem a zemědělstvím a bez potřebné kvalifikace k práci ve výrobním sektoru či ve službách se fakticky staly závislé na státní podpoře (Cunningham 2018).

To dokládají i slova jedné z přesunutých žen, která pro médium Mongabay uvedla, že z počátku věřila, že hydroelektrárny přinesou zlepšení životní úrovně, ale nestalo se tak (Cunningham 2018).

Obdobně jako v případě Belo Monte, lze i zde sledovat prvky konfrontační strategie přístupu ke konfliktu ze strany vlády (tzn. sledování vlastního zájmu na úkor zájmů ostatních). Ta totiž bez předchozích konzultací s indiány udělila licenci pro výstavbu hydroelektrárny Santo Antonio. Udělení licence zároveň předcházelo velkému tlaku na agenturu IBAMA, který vyústil až v rezignaci jejího dosavadního šéfa. Z hlediska řešení konfliktu pak vláda zaujala autoritativní přístup, když se rozhodla odsunout tisíce obyvatel pobřeží řeky Madeira, aby celý projekt mohl být dokončen.

¹⁵ Podle EIA stavebního projektu se mělo jednat o cca 3 000 osob, organizace bojující proti výstavbě však uvádějí výrazně vyšší počty a to až 10 000 osob.

3.2.2 Geneze konfliktu o výstavbu Santo Antonio

Počátky organizovaného odporu proti výstavbě hydroelektráren v Rondonii lze sledovat již v 90. letech 20. století jako reakci na výše uvedený plán výstavby jedné velké elektrárny (Glenn Switkes b.r.). Pro potřeby práce jsou však významnější aktivity spojené přímo s odporem proti výstavbě dvou elektráren Jirau a Santo Antonio, které započaly v roce 2006 a původně se jich účastnili spíše aktivisté, než samotní domorodci.

Na Rondonijském fóru pro rozhovory nad energetikou (Foren) došlo k zformování aliance neziskových organizací (výzkumná skupina místní univerzity UNIR, CIMI, CPT MAB a další)¹⁶, která v lednu 2006 vydala text proti připravovaným energetickým projektům. Ten upozorňoval především na negativní důsledky výstavby jako znehodnocení říčního eko-systému, nucené přesídlení cca 2 000 obyvatel z povodí řeky Madeiry apod.(Glenn Switkes b.r.).

Aliance dále pokračovala s tvorbou a šířením informačních materiálů (především videí, newsletterů a letáků) o negativních dopadech energetického projektu a nezměrném významu zachování původního rázu povodí řeky Madeira pro původní obyvatelstvo.

Vedle toho došlo i k protestní plavbě po řece, které se zúčastnil i Dom Moacyr Grechi (biskup z Porto Velho). Ten svou účast na akci odůvodnil nutností postavit se proti rizikům výstavby. V průběhu roku došlo k několika diskusním panelům, jak v rámci neziskových organizací, tak i s veřejnými činiteli a stavebními společnostmi. Jejich zástupci převážně bagatelizovali obavy ze zaplavení a znečištění (např. tvrzením, že úplný odsun obyvatel říčního břehu nebude nutný a postačí, když se pouze posunou k nově vzniklému břehu či tvrzením, že turbíny hydroelektrárny jsou nového typu, který neovlivní život říční fauny (Glenn Switkes b.r.). Důležitá v tomto ohledu byla i osvětová činnost o negativních dopadech výstavby mezi samotnými obyvateli pobřeží řeky Madeira, o tu se zapříčinilo hnutí MAB, které vytvářelo řadu informačních materiálů (např. letáky či videa) a uspořádalo i protestní pochod (Glenn Switkes b.r.)¹⁷.

¹⁶ UNIR = Federal University of Rondonia, CIMI = The Indigenist Missionary Council, CPT = the Pastoral Land Commission, MAB = Dam-affected Peoples Movement

¹⁷ Movement of affected by Dams = Hnutí na podporu zasažených výstavbou přehrad

Zároveň aliance neziskových organizací usilovala o medializaci celého problému na národní i nadnárodní úrovni. Za tímto účelem byl sepsán veřejný dopis prezidentu Lula da Silvovi poukazující na negativní dopady projektu a dopis prezidentu Interamerické rozvojové banky (IDB) Morenovi, ve kterém neziskové organizace žádají, aby se banka nepodílela na financování tohoto projektu. Tyto aktivity však, jak již bylo uvedeno výše, zastavení plánované výstavby nepřinesly a ta tak v roce 2008 započala.

O vyhocenosti situace svědčí i fakt, že výše uvedené občanské spolky napadly výstavbu přehrad u soudu, kde žádaly okamžité odejmutí stavební licence. Oprávněnost svých nároků dokládaly několika odborně technickými studiemi, jejichž závěry byly v ostrém kontrastu s oficiálními výstupy, na základě kterých byla stavební licence udělena. Jako problematická se v nezávislých studiích (vedle okamžitých negativních dopadů výstavby na dotčené obyvatele a krajinný ráz) jevila i relativně krátká doba použitelnosti vodních nádrží nezbytných pro chod elektrárny (mezi 30 až 50 lety) (Glenn Switkes b.r.).

Ačkoliv některé soudní spory odpůrci výstavby vyhráli, jediným hmatatelným výsledkem bylo udělení pokut pro konsorcium stavebních společností (v hodnotě převyšující 9 mil. brazilských reálů) za ilegální deforestaci či úhyn 11 tun ryb (Milikan 2016). Ten byl v přímém rozporu s výše uvedeným „chlácholením“ ze strany zástupců stavebních společností ohledně neškodnosti hydroelektrárny.

To vyvolalo silné znepokojení mezi domorodými kmeny. Obavy vyjádřil například náčelník kmene Parintintin (Valmir Parintintin), jehož následující slova uveřejnila nezisková organizace Survival International (Madeira Dam Complex Fact Sheet b.r.):

„Jestli bude přehrada postavena, co se stane s Indiány a jejich způsobem života ? Poskytne nám někdo potravu ? Ne. Nikdo nám nepřinese nic. Velice se obáváme“

Dále pak dodal, že s nimi žádní zástupci veřejných institucí o dopadech výstavby nehovořili a žijí tak v nejistotě.

V protestech proti již probíhající výstavbě pokračovaly i občanské spolky. Ty na Světovém sociálním fóru, které se konalo v zimě 2009 v Belém do Pará (Brazílie) vydaly manifest, ve kterém vyjádřily mimořádné znepokojení nad postupem, který vláda a stavební společnosti zvolily (Manifesto on the Madeira River Complex 2009).

V následujících letech probíhaly další protestní akce a pochody domorodých obyvatel, kteří kritizovali aroganci vlády a její posun k autoritativnímu postoji v řešení otázky výstavby (Monteiro 2010).

I po dostavbě elektráren Santo Antonio a Jirau pokračovaly některé organizace v poukazování na negativní dopady těchto projektů na život v povodí řeky Madeira a na osoby nuceně odsunuté. Jednou z těchto organizací byla již výše zmíněná MAB. Ta například v roce 2015 zablokovala dálnici BR 364, která vede k hydroelektrárnám, čímž si vymohla jednání své vůdkyně Nilce de Souza Magalhães (přezdívána Nicinha) s vládními zástupci a provozovatelem elektrárny Jirau. Necelý měsíc po tomto jednání však byla za nevyjasněných okolností brutálně zavražděna, když byla svázána a se zátěží vhozena do nádrže u elektrárny Jirau (Movimiento dos Atingidos por Barragens 2017). Tento případ není ojedinělý, např. organizace Global Witness ve svém reportu z roku 2015 uvádí, že Brazílie je nejnebezpečnějším státem pro ochránce životního prostředí, když zde bylo v tomto roce údajně zavražděno 50 osob vystupujících jak proti hydroelektrárnám tak např. i nelegální těžbě dřeva a nerostných surovin (B. Kyte a A. Harrison, 2015). Vrazi podle tohoto reportu zůstávají nepotrestáni, což jeho autoři dávají do souvislosti s tím, že se tyto vraždy dějí v odlehlých částech země (40 % obětí pochází z izolovaných indigenních skupin) a vrazi jsou údajně najímání stavebními a těžebními společnostmi, které mají vazby na zkorumpované místní vlády (B. Kyte a A. Harrison, 2015).

S ohledem na již výše rozebraný postoj vlád prezidentů Da Silvy a D. Rouseffové, které politiky ve prospěch domorodých obyvatel upozadovaly (viz např. rapidní pokles demarkačních dekretů během vlády Rouseffové), lze uvést, že vláda spíše upřednostňovala zájmy stavebních společností. Tyto společnosti pak podle výše uvedených indicií přistupují k odporu vůči výstavbě značně konfrontačním způsobem.

Obr. č.15: Domorodci protestující proti výstavbě vodních projektů na řece Madeira, čímž opět deklarují svůj proaktivní přístup za účelem bránit dvě původní území proti záměrům vlády a stavebních společností.

Zdroj: International Rivers

3.3 Komparace

V rámci této kapitoly budou oba výše uvedené projekty (na základě informací a zdrojů výše uvedených) srovnány dle následujících parametrů:

- Strategie stavebních firem v rámci konfliktu
- Strategie odpůrců výstavby v rámci konfliktu
- Strategie a způsob řešení konfliktu ze strany státu/vlády

Pro potřeby stručného srovnání byla vytvořena tabulka níže, jejíž jednotlivé body budou následně podrobněji vysvětleny v této kapitole.

Tabulka č. 2: Komparace

Komparace analyzovaných projektů podle přístupu jednotlivých aktérů dle definice z teoretické části práce		
Oblast	Belo Monte	Santo Antonio
Strategie stavebních společností	kombinace více přístupů proti domorodcům převážně konfrontační doplněný o kompromisní prvky.	konfrontační přístup-podle nepotvrzených spekulací až extrémně konfrontační (vražda aktivisty)
Strategie odpůrců	Z prvu snahy o řešení konfliktu skrze dialog, po jejich selhání konfrontační přístup	Z prvu snahy o řešení konfliktu skrze jednání, po neúspěchu této strategie konfrontační přístup
Strategie státu	Kombinace více strategií – konfrontace a vyhnutí se (FUNAI)	Konfrontační strategie (nátlak na udělení licence)
řešení konfliktu za účasti státu	Autoritativní řešení konfliktu – absence konzultací ex ante, zrušení soudních rozhodnutí o přerušení výstavby, nátlak na IACHR, vydání dekretu, který umožnil použití násilí proti protestujícím osobám	Autoritativní řešení konfliktu – absence konzultací ex ante, zrušení rozhodnutí soudů nižších instancí o přerušení výstavby, odsunutí obyvatelstva povodí řeky Xingu

Zdroj: vlastní zpracování na základě informací z DP

3.3.1 Strategie stavebních firem v rámci konfliktu

Stavební společnosti v obou sledovaných konfliktech primárně sledovaly své vlastní cíle (konfrontační přístup) – tzn. na základě (pochybně) udělených stavebních licencí co nejrychleji vybudovat elektrárny a realizovat ekonomický zisk, jehož výše byla podle vyšetřování *Lava Jato* ovlivněna korupční činností. Zajímavě působí výstupy ze setkání s odpůrci výstavby. V případě projektu Santo Antonio například došlo k určitému „chlácholení“, když přizvaní stavební inženýři bagatelizovali dopad projektu na život obyvatel břehu řeky Madeira, když například tvrdili, že úplný odsun osob ze zaplavené oblasti nebude nutný a postačí, když se obyvatelé pobřeží řeky tzv. posunou s nově vzniklým břehem či označovali turbíny hydroelektrárny za nový typ, který nebude negativně ovlivňovat říční faunu (viz Santo Antonio). V případě projektu Belo Monte pak lze sledovat prvky určitého „zvráceného“ kompromisu. Stavebním společností bylo (v důsledku rezignace zástupců agentury FUNAI na mediaci jednání mezi domorodci a stavebními společnostmi) umožněno vést vyjednávání „izolovaným“ způsobem. Stavební společnosti tak k jednacímu stolu přizvaly pouze zástupce nejvýznamnějších kmenů, kterým přislíbili dodání spotřebních statků. Tím byla narušena jednota protestující strany, větší kmeny protest přerušily a zájmy těch menších (často nejvíce dotčených výstavbou) nebyly brány v potaz.

V oblastech obou analyzovaných projektů (v námi sledovaném období pak pouze v případě přehrad na řece Madeira) došlo k vraždě aktivistů vedoucích odpor proti výstavbě. Ačkoliv neexistuje žádný hmatatelný důkaz, že k vraždám došlo na objednávku společností spojených s výstavbou, odpůrci těchto projektů je z toho obviňují.

3.3.2 Přístup odpůrců v rámci konfliktů

Odpůrci výstavby v případě obou projektů tvoří nesourodé spolky. Od skutečně dotčených obyvatel (domorodci či Brazilci) přes národní a nadnárodní environmentální skupiny až po zástupce církve ve stavbu dotčených oblastech. Při posuzování strategie odpůrců výstavby je třeba brát v potaz skutečnost, že iniciativa již od začátku konfliktu byla na straně stavebních společností. Těm bylo umožněno započít výstavbu, aniž by její dopady byly konzultovány s původním

obyvatelstvem. Takový krok automaticky postavil odpůrce výstavby před binární volbu. Buďto přijmout realitu, že k dokončení výstavby dojde a bude zničeno jejich přirozené prostředí a nebo po selhání osvětových a umírněných protestních aktivit zaujmout konfrontační strategii, jejímž cílem by bylo úplné zrušení projektů. Nakonec v obou případech odpůrci výstavby zaujali konfrontační postoj, když nejprve přistoupili k nenásilným formám protestu jako šíření informačních dokumentů poukazujících na hrozby spojené s hydroelektřárnami či domáhání se svého cíle skrze soudní žaloby. Ačkoliv jejich nároky měly oporu i v Ústavě Brazílie, k přerušení výstavby nedošlo. To vyvolalo určitou frustraci, která v případě Belo Monte vyústila až v zábor stavenišť. V důsledku narůstajícího tlaku ze strany vlády na dokončení výstavby hydroelektřáren „za každou cenu“ však nakonec došlo ke zlomení odporu a ti, pro které výstavba představovala největší hrozbu, byli poraženi (viz poslední zábor staveniště v Belo Monte a povolení pro ozbrojené složky použít násilí k ukončení protestu). Osoby, které i přesto pokračovaly v protestních aktivitách pak byly vystaveny až extrémně násilným praktikám, to ilustruje případ zavražděné lokální lídryně hnutí MAB Nilce De Souza Magalhães, která vedla odpor vůči hydroelektřárnám na řece Madeira, včetně Santo Antonio.

3.3.3 Řešení konfliktu za účasti státu

Z informací uvedených v analytické části této práce vyplývá, že brazilské vlády prezidentů Da Silvy a Dilmy Rousseffové měly signifikantní zájem na co nejrychlejším uskutečnění výstavby hydroelektřáren Belo Monte i Santo Antonio. To ilustruje i tabulka výše, ze které vyplývá, že přístup vlády k řešení obou konfliktů zahrnuje více způsobů. V prvotních fázích výstavby lze sledovat konfrontační strategii, kdy k udělení stavebních povolení docházelo i přes absenci konzultací s dotčenými obyvateli (včetně domorodců) a k zahájení příprav výstavby došlo bez jejich vědomí. V následující fázi konfliktu pak záleží na osobě prezidenta. Da Silva např. lidem dotčeným výstavbou Santo Antonio přislíbil, že k výstavbě nedojde tzv. na ničí úkor. Pravdivost těchto výroků však byla vyvrácena, když dotčené obyvatelstvo začalo proti výstavbě protestovat, a ta i přesto pokračovala. Debat s odpůrci výstavby se prezident Da Silva zúčastnil i v případě Belo Monte, kde se ve svém projevu soustředil především na přísun prostředků do regionu a možnosti rozvoje, které s sebou projekt přináší. Naproti tomu Dilma Rousseffová

zaujala ryze konfrontační postoj bez jakékoliv snahy o zmírnění napětí. Se zástupci protestujících domorodých obyvatel se dle dostupných dokumentů nikdy nesetkala a naopak vydala dekret umožňující až násilné ukončení protestů s cílem co nejrychlejší dostavby elektráren. V tomto ohledu je klíčový i nátlak vlád obou prezidentů na agenturu IBAMA, aby udělila stavební licence k hydroelektrárnám i přes jejich faktický rozpor s Brazílskou Ústavou. Soudy nižších instancí poté výstavbu v obou případech s odkazem na její protiprávnost přerušily, prezidenti však díky své silné pozici dokázali tato rozhodnutí zvrátit. Tyto skutečnosti v celku jednoznačně ukazují, že obě vlády při řešení konfliktu o výstavbu hydroelektráren nelze považovat za nezávislou třetí stranu. Způsob, jakým k řešení konfliktu nakonec přistoupily pak dokládá, že obě vlády nakonec konflikt o výstavbu hydroelektráren vyřešily autoritativním způsobem, když k jejich dostavbě došlo i přes evidentní odpor původních obyvatel.

V případě vládní agentury FUNAI, která má de iure bránit zájmy domorodého obyvatelstva, byl zjištěn určitý nesoulad s tímto posláním. Zástupci agentury totiž sice v případě sporu o Belo Monte protestující domorodce vyslechli a uznali spravedlnost jejich konání, v klíčové fázi vyjednávání domorodců se zástupci stavebních společností však umožnili zástupcům stavebních společností vést jednání směrem, který jejich zájmům nejvíce vyhovoval. To znamená, že bylo jednáno pouze se zástupci větších kmenů, které si společnost následně získala na svou stranu příslibem spotřebního zboží. Toto uplácení pak mělo zcela devastující vliv na život domorodých komunit (např. samotná agentura FUNAI připouští, že došlo k tzv. „etnocidě“), které díky neustálému přísunu spotřebního zboží a potravin zcela opustily svůj původní životní styl.

3.4 Výsledky zkoumaných premis

Pro potřeby analytické části práce byly stanoveny následující premisy:

- Odpůrce výstavby obou hydroelektráren lze označit za sociální hnutí dle definic v teoretické části.
- Vláda a stavební společnosti v konfliktu zaujímaly spíše konfrontační strategii.
- Vlády obou prezidentů (Da Silvy i Rouseffové) zaujímaly vesměs stejný postoj k řešení konfliktu s původním obyvatelstvem o výstavbu hydroelektráren.

Odpůrci výstavby v obou případech naplňují charakteristiky sociálního hnutí nadefinované v teoretické části. Z těch klíčových se jedná především o pluralitu aktérů (od zástupců církve, původních obyvatel až po nadnárodní organizace na ochranu životního prostředí), kteří tvoří síť neformálních vazeb, jejíž jednotícím prvkem (sdílenou identitou) je odpor vůči devastaci Amazonie ve prospěch hydroelektráren. Dále pak lze u odporu proti výstavbě hydroelektráren sledovat schopnost mobilizovat jeho účastníky za účelem snahy o změnu statu quo (např. obsazení stavenišť) či zpochybnění konání autorit (např. protestní plavby po řece).

Co se druhé a třetí premisy týče, v obou případech (Belo Monte i Santo Antonio) byly vyzorovány prvky konfrontačního přístupu vlády (jak Da Silvy, tak i Rouseffové) a to především ve fázi příprav výstavby, kdy byl vyvíjen tlak na udělení stavební licence i přes její zjevně negativní dopad na životní prostředí a život komunit. Zároveň i v oblasti komunikace s dotčeným obyvatelstvem, se kterým před zahájením výstavby neproběhly konzultace.

K řešení konfliktů pak oba prezidenti přistoupili autoritativně, a to zejména ve vztahu k domorodým obyvatelům, když prezidentka Rouseffová přistoupila k použití čl. 15 Zákona 12.016, pozůstatku z doby vojenské diktatury a zrušila rozhodnutí soudu o přerušení výstavby a vydala dekret, který umožnil nasazení ozbrojených složek proti původním obyvatelům demonstrujícím proti výstavbě vodních elektráren. Za prezidenta Da Silvy pak došlo k nucenému odsunu obyvatel povodí řeky Xingu.

K tomu se váže i třetí premisa. Obě vlády fakticky jednaly ve prospěch stavebních společností, když byl nejprve vyvíjen nátlak na udělení environmentálních licencí nutných k započetí výstavby a následně činěny kroky k co nejrychlejšímu dokončení projektů Belo Monte a Santo Antonio, mezi které se řadí i zvrácení rozsudků soudů nižších instancí, které s odvoláním na porušení Ústavy nechaly stavební práce pozastavit.

3.5 Nový brazilský prezident a jeho přístup k domorodému obyvatelstvu

V říjnu roku 2018 se novým brazilským prezidentem stal Jaír Bolsonaro, člen pravicové až krajně pravicové strany Partido Social Liberal (PSL) - Sociálně liberální strana a bývalý člen brazilské armády. V oblasti přístupu k domorodým obyvatelům a jejich území prezident zaujal tvrdý a jednostranný postoj, když projevil záměr veškerou agendu spojenou se záležitostmi domorodých obyvatel odebrat agentuře FUNAI ve prospěch Ministerstva zemědělství pomocí tzv. provizorního opatření č. 870, veřejně přirovnal domorodé obyvatelstvo žijící na chráněných územích ke zvířatům žijícím v ZOO a v minulosti např. vyjádřil nespokojenost nad faktem, že brazilská armáda (na rozdíl od armády USA) nepřístupila k „vyhlazení“ původního obyvatelstva (Londoño 2019) a (Survival International 2019). Ministryně zemědělství byla jmenována T. Cristina Costa, dlouhodobá kritička ochrany územních práv domorodých obyvatel, významná vlastnice půdy a podporovatelka názoru, že chráněná půda by měla být využita ve prospěch většinové populace jako užitná půda pro zemědělství, těžební průmysl a s ním spojený růst životní úrovně (Camargo 2019). Tímto krokem, kdy by Ministerstvo zemědělství mělo být prohlášeno za jediný subjekt kompetentní k vytyčování hranic, by se stalo prakticky nemožným garantování územních práv domorodých komunit, které by se tak ocitly v otevřené válce vůči státu jako takovému. Výše zmíněné právní regulace zatím nenabýly právní moci a podoby zákona, doba hájení činí 120 dní, aby přišla v platnost, musela by být schválena kongresem. Ten nakonec v květnu letošního roku prezidentovo opatření neschválil a agendu spojenou se záležitostmi domorodých obyvatel převedl zpět na agenturu FUNAI (K. Mendes 2019).

Určitou roli v tomto rozhodnutí patrně sehrály i neziskové organizace zabývající se touto problematikou, které nastalou situaci hodnotily jako

bezprecedentní hrozbu pro samotné zachování původních obyvatel a jejich kultury a vyjadřily odhodlání k odporu (Watson 2019). Např. v lednu 2019 došlo k protestům (viz obr. č. 8 níže) několika organizací podporujících domorodé obyvatelstvo společně se samotnými domorodci. Protesty se odehrály prakticky ve všech částech Brazílie (Telesur 2019) a dokonce měly mezinárodní přesah, kdy samotní domorodci a jim napomáhající organizace prosili celý svět o podporu a solidaritu před nucenou integrací a odebíráním půdy.

Protest svolala APIB (Articulacao dos Povos Indígenas do Brasil)¹⁸ a MNI (National Indigenous Movement) jako součást kampaně nazvané „Indigenous blood: Not One More Drop of Blood“, jejímž hlavním cílem je bránit práva domorodých obyvatel v Jižní Americe během vlády Bolsonaro. (Telesur 2019)

Obr. č.16. Protestující domorodci žádající okamžitou demarkaci domorodých území ve strachu z dalších kroků nového prezidenta Bolsonaro, jehož postoj vůči domorodému obyvatelstvu je poněkud nepřátelský.

Zdroj: TeleSur

¹⁸ ABIP je národní asociací domorodých obyvatel Brazílie, jejímž hlavním posláním je ochrana a mobilizace domorodých národů v případech, kdy jsou ohrožena jejich práva, posilování jednoty domorodých národů a v neposlední řadě tato asociace pomáhá domorodcům definovat požadavky a nároky ve vztahu k brazilské vládě – zejména v oblastech vytyčení hranic a jejich ochrany. V rámci ABIP jsou sdruženy další organizace podporující domorodce a to: Northeast, Minas Gerais, Espírito Santo Indigenous People Articulation (APOINME), Terena People Board, Southeast, Indigenous Peoples Articulation (ARPINSUDESTE), South Indigenous People Articulation (ARPINSUL), Great Council of the Guarani people (ATY GUASU), Brazilian Amazon Indigenous Organizations Coordination (COIAB), Yvyrupa Guarani Commission. (ABIP).

3.6 Postoj prezidenta k hydroelektrárnám v Amazonii

Ačkoliv je Jair Bolsonaro zástupcem zcela opačné strany politického spektra, v otázce potřeby vybudovat hydroelektrárny v Amazonii zaujímá prakticky stejný postoj jako jeho levicoví předchůdci Da Silva a Rousseffová. Jedním z bodů, na které se Bolsonaro v rámci své předvolební kampaně zaměřil, totiž byla i energetika, přesněji řečeno přetrvávající nesoulad mezi poptávkou a nabídkou elektrické energie, jehož vyřešení prezidentův tým vidí jako klíčový prvek pro dosažení vyššího hospodářského růstu (Brito 2018). To dokládají výroky jednoho z prezidentových hlavních poradců, bývalého generála O. Ferreiry, ten uvedl, že Bolsonaroova vláda uvede komplex Belo Monte k plnému výkonu a pravděpodobně bude usilovat o obnovení projektů pro výstavbu dalších hydroelektráren v Amazonii spolu s infrastrukturními projekty (cesty a železnice pro transport zemědělských komodit do přístavních měst) (Brito 2018). Začátkem roku 2019 pak Bolsonaroova vláda představila projekt hydroelektrárny na řece Trombetas, která se vlévá do řeky Amazonky (Woodward 2019). Cílem nové hydroelektrárny má být plné pokrytí poptávky energie v okolních městech tohoto regionu.

4 Závěr

Tato práce se zabývala konflikty o výstavbu hydroelektráren Belo Monte a Santo Antonio za vlády prezidentů Luly da Silvy a Dilmy Rousseffové ze strany Partido Trabalhadores. Hlavní pozornost této práce směřovala k postavení státu v konfliktech mezi korporacemi a domorodým obyvatelstvem při výstavbě těchto hydroelektráren.

Na základě provedené komparace bylo zjištěno, že přístup obou vlád vykazoval určitou míru podobnosti, když výstavba nových zdrojů elektrické energie byla jednou z priorit obou prezidentů. Ti v konfliktu o Belo Monte a Santo Antonio zaujímali konfrontační postoj, když jejich vlády vyvíjely nátlak na udělení stavebních licencí pro obě hydroelektrárny. Jejich udělení tedy neproběhlo dle standardních postupů, především pak v oblastech upravujících práva domorodých obyvatel na vyjádření se k daným projektům ještě před jejich rozběhnutím. Tato práva vychází jak z Brazílské Ústavy, tak i mezinárodních konvencí, které Brazílie ratifikovala. Z pohledu konfliktů mezi stavebními společnostmi a původním obyvatelstvem lze vysledovat více přístupů k jejich řešení. Původní obyvatelé (a odpůrci výstavby obecně) z počátku nezaujímali vyloženě vyhocený konfrontační přístup, po ignoraci jejich námitek a krocích stavebních společností na otupení odporu původních obyvatel vůči výstavbě došlo ke stupňování konfrontačních aktivit až směrem k okupaci stavebních prostor. Stavební společnosti pak rovněž kombinovaly více strategií k řešení konfliktu, když vedle výstavby i přes odpor domorodců (konfrontační strategie) přistoupily i ke kompromisu v podobě hmotných kompenzací domorodcům. Tyto kompenzace však zcela změnily životní styl původních obyvatel, kteří se tak dokonce staly potravinově nesoběstačnými.

Na základě informací z použitých zdrojů bylo zjištěno, že obě vlády se v konečném důsledku uchýlily k autoritativnímu způsobu řešení daných konfliktů. Za Da Silvovy vlády došlo k přesunu obyvatel povodí řeky Xingu a Dilma Rousseffová např. vydala dekret, který umožnil i násilné ukončení protestů proti výstavbě. Tím pádem oba prezidenti upřednostnili ekonomické zájmy země před explicitně deklarovanými právy domorodých obyvatel vycházejících z brazilské legislativy (Ústava a ratifikovaná konvence ILO o původním obyvatelstvu). Určitým motivem k takovému jednání podle odpůrců výstavby mělo být i korupční jednání významných společností zapojených do výstavby projektů v čele se

společnostmi Odebrecht a Eletrobras (na které poukazuje dosavadní průběh vyšetřování kauzy *Lava Jato*).

Z hlediska aktuálního směřování postoje vlády ke konfliktním zájmům původních obyvatel a rozvíjející se brazilské ekonomiky došlo po zvolení nového prezidenta Bolsonara k vyhranění postoje vlády výhradně ve prospěch ekonomických zájmů.

5 Zdroje

Literatura

1. Diani, M. (1992). The concept of social movement. *The Sociological Review*, 40(1), 1–25.
2. Hnát, P. 2014. Politická ekonomie globálních nerovnováh. Praha Nakladatelství Oeconomica. ISBN 978-80-245-2023-0
3. Křivohlavý Jaro. Koflikty mezi lidmi. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008 – 192 s. 17.s. ISBN 978-80-7367-407-6.
4. Němec Jan a kol. 2010. Komparace politických systémů. Politické systémy Latinské Ameriky. ISBN: 978-80-245-1740-7
5. Paddock, L. (2011). Compliance and enforcement in environmental law : toward more effective implementation. Cheltenham, UK ; Northampton, MA: Edward Elgar.
6. Plamínek J. (2009). Konflikty a vyjednávání. Vyd. 2. Praha. Grada. ISBN 978-80-247-2944-2
7. Prorok Vladimír & Lisa Aleš. Teorie a praxe řešení politických konfliktů. Grada Publishing a.s. ISBN 978-80-247-3027-1
8. Slaměník, Ivan a Jozef Výrost. 1997. Sociální psychologie. Vyd. 1. Praha: ISV - nakladatelství, 453 s. : i. ISBN 80-85866-20-X.

Internetové zdroje

1. A survival international report. Serious damage. Tribal people and serious damage. 2010. Dostupné na: http://environmentportal.in/files/Serious_Damage_final.pdf (26.4.2019)
2. ABIB. Articulação dos Povos Indígenas do Brasil. Dostupné na: <http://apib.info/apib/?lang=en> (26.4.2019)
3. Amazon Watch. Belo Monte Occupation Update. 2013. Dostupné na: <https://amazonwatch.org/news/2013/0531-belo-monte-occupation-update> (26.4.2019)

4. Amazon Watch. The Madeira Dam Complex. Fact Sheet. Dostupné na: <https://amazonwatch.org/assets/files/BMD2011-madeira-complex.pdf> (26.4.2019)
5. Amazon Watch. The Amazon: Global Treasure. Dostupné na: <https://amazonwatch.org/about> (5.6.2019)
6. AmazonWatch. Join the Call to Suspend the Belo Monte Dam. 2012. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=rDhhkpF73lk&t=313s> (26.4.2019)
7. AmazonWatch. Our Work. Dostupné na: <https://amazonwatch.org/work> (26.4.2019)
8. American Society of International Law. The American Declaration on The Rights of Indigenous Peoples. Dostupné na: <https://www.asil.org/insights/volume/21/issue/7/american-declaration-rights-indigenous-peoples> (26.4.2019)
9. Anaya James. Report on the situation of human rights of indigenous peoples in Brazil. 2009. Dostupné na: http://unsr.jamesanaya.org/docs/countries/2009_report_brazil_en.pdf (26.4.2019)
10. Aspinall Dana E., Edward C. Lorenz, J. Michael Raley. Montesinos' Legacy: Defining and Defending Human Rights for Five Hundred Years. 2011. Dostupné na: <https://books.google.cz/books?id=JuueBgAAQBAJ&pg=PA81&lpg=PA81&dq=Erwin+Kr%C3%A4utler+bulletproof+vest&source=bl&ots=0fRZtsIsNd&sig=ACfU3U1MR0K3xHECeuA3xmyLry4wi3RcEw&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjWze657azhAhV57OAKHVcuAp8Q6AEwBXoECAgQAQ#v=onepage&q=Erwin%20Kr%C3%A4utler%20bulletproof%20vest&f=false> (26.4.2019)
11. Banktrack. Supreme Court Judge Overturns Suspension of Belo Monte Dam. Brazilian Supreme Court Caves to Executive Pressure. Dostupné na: https://www.banktrack.org/article/supreme_court_judge_overturns_suspension_of_belo_monte_dam (26.4.2019)
12. Barbosa dos Santos F. L., Neo-development of underdevelopment: Brazil and the political economy of South American integration under the Workers Party. 2018. Dostupné na:

- <https://tandfonline.com/doi/full/10.1080/14747731.2018.1479016?scroll=top&needAccess=true> (26.4.2019)
13. Barthem a spol. Amazon river basin: Characterization and environmental impact due to deforestation. 2005. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/319304524_Amazon_River_Basin_I_-_characterization_and_environmental_impacts_due_to_deforestation (26.4.2019)
 14. BBC. British Broadcasting Corporation. Amazon culture clash over Brazil's dams. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-38391377>. (26.4.2019)
 15. Belo Monte a Symbol of Obscene Destruction and Corruption in Brazil. Amazon Watch. 2016. Dostupné na: <https://amazonwatch.org/news/2016/0317-belo-monte-a-symbol-of-obscene-destruction-and-corruption-in-brazil> (31.5.2019)
 16. Bird Emily. The Socioeconomic Impact of Hydroelectric Dams on Developing Communities: A Case Study of the Chalillo Dam and the Communities of the Macal River Valley, Cayo District, Belize, Central America. University of Vermont (2012). Dostupné na: <http://scholarworks.uvm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1013&context=envstheses> (26.4.2019)
 17. Bizerra Jr. Fernando. Brazil's ex-president Lula convicted in second corruption case. Aljazeera. Dostupné na: <https://www.aljazeera.com/news/2019/02/brazil-president-lula-convicted-corruption-case-190207092441344.html> (26.4.2019)
 18. Braathen Einar and Cássio Inglez de Sousa. Chapter 10: Semi-autonomy – Contemporary challenges for indigenous peoples in Brazil 2015. Dostupné na: https://oda-hioa.archive.knowledgearc.net/bitstream/handle/10642/4149/2015%2BBraathen%2B%26%2BInglez_Postprint_Indigenous%2Bsemi-autonomy.pdf?sequence=2&isAllowed=y (26.4.2019)
 19. Brancalion Pedro H.S. A critical analysis of the Native Vegetation Protection Law of Brazil (2012): updates and ongoing initiatives. Dostupné na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1679007316300020> (26.4.2019)

20. Brancaliona Pedro H.S. a spol. A critical analysis of the Native Vegetation Protection Law of Brazil (2012): updates and ongoing initiatives. Dostupné na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1679007316300020> (26.4.2019)
21. Branford Sue and Maurício Torres 2017. Mongabay. Dostupné na: <https://news.mongabay.com/2017/07/brazils-indigenous-munduruku-occupy-dam-site-halt-construction/> (26.4.2019)
22. Brazil police shoot Indians – more violence feared. 2013. Survival International. Dostupné na: <https://www.survivalinternational.org/news/9274> (26.4.2019)
23. Brito Ricardo. 2018. Brazil's Bolsonaro plans more power plants in the Amazon: adviser. Dostupné na: <https://www.reuters.com/article/us-brazil-election/brazils-bolsonaro-plans-more-power-plants-in-the-amazon-adviser-idUSKCN1ML288> (26.4.2019)
24. Butler Rhett. People in the Amazon. Dostupné na: https://rainforests.mongabay.com/amazon/amazon_people.html (26.4.2019)
25. Câmara dos Deputados. 2013. DECRETO Nº 7.957, DE 12 DE MARÇO DE 2013. Dostupné na: <https://www2.camara.leg.br/legin/fed/decret/2013/decreto-7957-12-marco-2013-775506-norma-pe.html> (26.4.2019)
26. Camargo Marcelo. 2019. President Bolsonaro 'declares war' on Brazil's indigenous peoples - Survival responds. Dostupné na: <https://survivalinternational.org/news/12060> (26.4.2019)
27. Constitution of Brazil Brazil's Constitution of 1988 with Amendments through 2014. Dostupné na: https://www.constituteproject.org/constitution/Brazil_2014.pdf (26.4.2019)
28. Council on Hemispheric Affairs. Odebrecht Pandoras Box Opened: 2017. Dostupné na: <http://www.coha.org/wp-content/uploads/2017/07/Odebrecht-.pdf> (26.4.2019)
29. Coyote Peter. 2013. Belo Monte after the flood. Dostupné na: https://www.internationalrivers.org/sites/default/files/attached-files/belomonte_fact_sheet_final-1.pdf (26.4.2019)
30. Cunningham Sonya 2018. Santo Antônio mega-dam on Brazil's Madeira River disrupts local lives. Dostupné na: <https://news.mongabay.com/2018/12/santo-antonio-mega-dam-on-brazils-madeira-river-disrupts-local-lives/> (26.4.2019)

31. Dams in Amazonia. Dam profile. Santo Antonio Dam Profile. Dostupné na: <http://dams-info.org/en/dams/view/santo-antonio/> (26.4.2019)
32. David Maybury-Lewis 2003. Cultural Survival. HOPE FOR THE INDIGENOUS PEOPLES OF BRAZIL. Dostupné na: <https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/hope-indigenous-peoples-brazil> (26.4.2019)
33. Diamond Sara & Poirier Christian. Brazils's Native People and the Belo Monte Dam. A Case Study. 2010. Dostupné na: <http://www.loisellelab.org/wp-content/uploads/2015/08/NACLA-2010.pdf> (26.4.2019)
34. Einar Braathen & Cássio Inglez de Sousa. Chapter Ten. Semi-Autonomy: Contemporary Challenges for Indogenous People in Brazil. Str. 253. Indogenous Politics. 2015. Dostupné na: <http://press.ecpr.eu/documents/sampleChapters/9781907301667.pdf> (26.4.2019)
35. Eletrobras. About Eletrobras. Eletrobras in the World. Dostupné na: <http://eletrobras.com/en/Paginas/Eletrobras-in-the-World.aspx> (31.5.2019)
36. European Timber Trade Federation. Brazil. Dostupné na: <http://www.timbertradeportal.com/countries/brazil/> (26.4.2019)
37. FAO. 2014 Rome. Country report Brazil. Dostupné na: <http://www.fao.org/3/a-i4808e.pdf> (26.4.2019)
38. Fearnside Philip M. DIE ERD. Journal of the Geographical Society of Berlin. Belo Monte: Actors and arguments in the struggle over Brazil's most controversial Amazonian dam. (2012).Dostupné na: https://www.die-erde.org/index.php/die-erde/article/view/264/pdf_1 (26.4.2019)
39. Fearnside Philip Martin National Institute for Research in the Amazon (INPA). Brazil's Madeira River Dams: A Setback for Environmental Policy in Amazonian Development 2014. Dostupné na: <http://www.water-alternatives.org/index.php/alldoc/articles/vol7/v7issue1/244-a7-1-15/file> (26.4.2019)
40. Fearnside Philip Martin. Brazil's Madeira River Dams: A Setback for Environmental Policy in Amazonian Development. National Institute for Research in the Amazon (2014). Dostupné na: <http://www.water-alternatives.org/index.php/volume7/v7issue1/244-a7-1-15/file> (26.4.2019)

41. Fearnside Phillip M. National Institute for Research in the Amazon (INPA). Paper for presentation at the Latin American Studies Association (LASA) XX International Congress, Guadalajara, Mexico, 17-19 April 1997. Dostupné na: <http://www.biblioteca.clacso.edu.ar/ar/libros/lasa97/fearnside.pdf> (26.4.2019)
42. Fearnside Phillip M., Belo Monte: Actors and arguments in the struggle over Brazil's most controversial Amazonian dam, 2017. Dostupné na: https://www.academia.edu/34863571/Belo_Monte_Actors_and_arguments_in_the_struggle_over_Brazils_most_controversial_Amazonian_dam (26.4.2019)
43. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Deforestation. Dostupné na: <http://www.fao.org/3/j9345e/j9345e07.htm> (26.4.2019)
44. Frickmann Young Carlos Eduardo. TIMBER TRADE AND FOREST GOVERNANCE IN BRAZIL. Universidade Federal do Rio de Janeiro, Brazil. Dostupné na: <http://www.ie.ufrj.br/gema/pdfs/TIMBER%20TRADE%20AND%20FOREST%20GOVERNANCE%20IN%20BRAZIL.pdf> (26.4.2019)
45. FUNAI. Fundação Nacional do Índio. Dostupné na: <http://www.funai.gov.br/index.php/quem-somos> (26.4.2019)
46. Global Forest Atlas. The Amazon Basin Forest. Dostupné na: <https://globalforestatlas.yale.edu/region/amazon>. (26.4.2019)
47. Governor's climate & forest task force. 2017. Knowledge database. Mato Grosso, Pará, Rhondonia. Dostupné na: <https://gcftaskforce-database.org/en/StateOverview/brazil.rondonia> (26.4.2019)
48. Greenpeace Česká republika. Amazonský deštný pralesů. Dostupné na: http://www.greenpeace.org/czech/cz/Kampan/Ochrana_pralesu/Amazonsky-destny-prales/ (26.4.2019)
49. Hancock Timber Resource Group. Brazil Market Overview: Timber and Forest products. Dostupné na: <http://htrg.com/wp-content/uploads/sites/2/2014-Brazil-Market-Overview-Timber-and-Forest-Products.pdf> (26.4.2019)
50. Hochstetler K., Tracking presidents and policies: environmental politics from Lula to Dilma. 2017. Dostupné na: http://eprints.lse.ac.uk/69386/1/Hochstetler_Tracking%20presidents%20and%20policies_2017.pdf (26.4.2019)

51. Hydroelectric Power. Managing Water in the West. Reclamation. US Department of the Interior Bureau of Reclamation Power Resources Office 2005. Dostupné na: <https://www.usbr.gov/power/edu/pamphlet.pdf> (26.4.2019)
52. Hydropower. National Geographic. Harnessing the power of water is the cheapest form of energy, but environmental and other concerns cast doubts on its worth. 2009. Dostupné na: <https://www.nationalgeographic.com/environment/global-warming/hydropower/> (26.4.2019)
53. Charter of the OAS. 1993. Dostupné na: https://www.tjssl.edu/slomansonb/3.5_OASChart.pdf (8. 5. 2019).
54. Chhabra Neha. Socioeconomic & Environmental Risk Impact of Hydro Power Projects. 2016. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/313645392_Socioeconomic_Environmental_Risk_Impact_of_Hydro_Power_Projects_in_Uttarakhand (26.4.2019)
55. ILO. 2009. Report of the Committee set up to examine the representation alleging non-observance by Brazil of the Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169), made under article 24 of the ILO Constitution by the Union of Engineers of the Federal District (SENGE/DF)). Dostupné na: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:50012:0::NO::P50012_COMPLAINT_PROCEDURE_ID,P50012_LANG_CODE:2507317,en (26.4.2019)
56. ILO. C169 - Indigenous and Tribal Peoples Convention. 1989. Dostupné na: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312314:NO (19. 5. 2019)
57. ILO. Observation (CEACR) – adopted 2011. 2012. Dostupné na: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:13100:0::NO::P13100_COMMENT_ID:2700476 (26.4.2019)
58. Indian leader Aritâna calls Lula ‘Champion of Destruction of the Amazon’. 2010. Dostupné na: https://assets.survivalinternational.org/documents/299/Indian_leader_Arit_na_calls_Lula_Champion_of_Destruction_of_the_Amazon_.pdf (26.4.2019)

59. INPE. INPE estima 7.900 km² de desmatamento por corte raso na Amazônia em 2018. Dostupné na: http://www.inpe.br/noticias/noticia.php?Cod_Noticia=4957Censo (26.4.2019)
60. International Labour Organization. Convention concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries. Dostupné na: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169 (26.4.2019)
61. International Work Group for Indigenous Affairs. Isolated Indigenous People. Dostupné na: <http://www.iwgia.org/culture-and-identity/isolated-indigenous-peoples> (26.4.2019)
62. International Work Group for Indigenous Affairs. The Indigenous world 2017. Dostupné na: <https://www.iwgia.org/images/documents/indigenous-world/indigenous-world-2017.pdf> (26.4.2019)
63. Itaipu. 10 Reasons for promoting the hydroelectricity. Dostupné na: <https://www.itaipu.gov.br/en/energy/10-reasons-promoting-hydroelectricity> (26.4.2019)
64. IWGIA. Indigenous peoples in Brazil. Dostupné na: <https://www.iwgia.org/en/brazil> (26.4.2019)
65. J. Vogan Robert. 2016. University of Central Florida. Frameworks for Environmental Policymaking in Brazil and Chile: A Comparative Policymaking Analysis of the Belo Monte and HidroAysén Dams. Dostupné na: <https://stars.library.ucf.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1130&context=honorsthesis>. Str. 3. (26.4.2019)
66. K. Mendes. Brazil's Congress reverses Bolsonaro, restores Funai's land demarcation powers. Mongabay. 2019. Dostupné na: <https://news.mongabay.com/2019/06/brazils-congress-reverses-bolsonaro-restores-funais-land-demarcation-powers/> (5. 6. 2019)
67. Katila Pia, Gienn Galloway, Will de Jong, Pablo Pacheco, Gerardo Mery. Forest under pressure Local responses to global issues. IUFRO. Dostupné na: <https://www.iufro.org/science/special/wfse/forests-pressure-local-responses/> (26.4.2019)
68. Kayapó Cacique Bet Kamati, Cacique Raoni Kayapó and Yakareti Juruna. 2010. We, the indigenous people of the Xingú, do not want Belo Monte. Dostupné na:

- http://assets.survivalinternational.org/documents/264/We_the_indigenous_people_of_the_Xing_do_not_want_Belo_Monte.pdf (26.4.2019)
69. Kleinschmit Daniela, Stephanie Mansourian, Christoph Wildburger, Andre Purret. Illegal Logging and Related Timber Trade Dimensions, Drivers, Impacts and Responses. A Global Scientific Rapid Response Assessment Report. Dostupné na: <https://www.iufro.org/science/gfep/illegal-timber-trade-rapid-response/report/> (26.4.2019)
70. Kordos Marcel, a spol. Transnational corporations in the global world economic environment. Procedia – Social and Behavioral Sciences 230 (2016) 150-158. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/pdf/82283168.pdf> (31.5.2019)
71. Kröger Markus. Inter-sectoral determinants of forest policy: the power of deforesting actors in post-2012 Brazil. Forest Policy and Economics, 2016. Dostupné na: https://tuhat.helsinki.fi/portal/services/downloadRegister/78137864/Brazil2016ForPolKr_gerPostPrint.pdf (26.4.2019)
72. Kyle A. a Harrison A. 2015 SEES UNPRECEDENTED KILLINGS OF ENVIRONMENTAL ACTIVISTS. 2016. Dostupné na: <https://www.globalwitness.org/en/press-releases/2015-sees-unprecedented-killings-environmental-activists/> (31.5.2019)
73. Lima Da Silva 2013. Country Report Brazil. The Current State of Socioenvironmental Law in Brazil: The New Forest Code, Megaprojects and Threats to Traditional Lands. Dostupné na: <https://www.iucnael.org/en/documents/1146-brazil-1/file> (26.4.2019)
74. Londoño Ernesto 2019. Jair Bolsonaro, on Day 1, Undermines Indigenous Brazilians' Rights. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/2019/01/02/world/americas/brazil-bolsonaro-president-indigenous-lands.html> (26.4.2019)
75. Madeira Dam Complex. Fact Sheet. Dostupné na: <https://amazonwatch.org/assets/files/BMD2011-madeira-complex.pdf> (26.4.2019)
76. May Peter H. WTO. FOREST CERTIFICATION IN BRAZIL: TRADE AND ENVIRONMENTAL ENHANCEMENT. Dostupné na: https://www.wto.org/English/forums_e/ngo_e/ccc_cert_forest_brazil_e.doc (26.4.2019)

77. May Peter. Forest Certification in Brazil. Yale school of forestry & environmental studies. Dostupné na: <https://environment.yale.edu/files/biblio/YaleFES-00000147.pdf> (26.4.2019)
78. Miguez de Mello Flavio. Present Situation of Dam Projects in Brazil June, 2014. Dostupné na: <http://www.cbdb.org.br/informe/img/53geralMiguez.pdf> (26.4.2019)
79. Milikan Brent. 2016. Rio Madeira dams: Jirau and Santo Antonio. Dostupné na: https://www.banktrack.org/project/rio_madeira_dam# (26.4.2019)
80. Mongabay. People in the Amazon rain forest. Dostupné na: https://rainforests.mongabay.com/amazon/amazon_people.html (26.4.2019)
81. Mongabay. Rhett Buttler 2014. Aggregated forest lost in Brazilian Amazon 1988-2014. Dostupné na: <https://rainforests.mongabay.com/20brazil.htm> (26.4.2019)
82. Monteiro Elma 2010. Amazon Indians condemn destructive Madeira river dams. Dostupné na: <https://www.survivalinternational.org/news/6518> (26.4.2019)
83. Movimento dos Atingidos por Barragens (MAB). Água e energia não são mercadorias. Judgment of those accused of murdering Nicinha will take place this Thursday. 2017. Dostupné na: <https://www.mabnacional.org.br/en/noticia/judgment-those-accused-murdering-nicinha-will-take-place-thursday> (26.4.2019)
84. OAS. IACHR. Who we are. Dostupné na: <http://www.oas.org/en/iachr/mandate/what.asp> (5.6.2019)
85. Odebrecht. About the group. Dostupné na: <http://www.odebrecht.com/en/odebrecht-group/about-group> (31.5.2019)
86. OSN. Factsheet – Who are indigenous peoples? Dostupné na: https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/5session_factsheet1.pdf (26.4.2019)
87. Pimentel Gustavo a spol. Complex Project, Mega Risks. 2007. Dostupné na: https://www.banktrack.org/download/complex_project_mega_risk_financial_risks_of_rio_madeira_dam_project/0_complex_project_mega_risk_financial_risks_of_rio_madeira_dam_complex.pdf (26.4.2019)
88. Povos indigenas do Brasil. Demarcation. 2018. Dostupné na: <https://pib.socioambiental.org/en/Demarcation> (26.4.2019)

89. Princip fungování vodních elektráren. ČEZ. Dostupné na: <https://www.cez.cz/cs/vyroba-elektřiny/obnovitelne-zdroje/voda/flash-model-jak-funguje-vodni-elektrarna.html> (26.4.2019)
90. Rainforest News. Observatory on world's natural forests. Indigenous peoples Brazil: Two weeks occupation of Belo Monte dam by Indigenous protestors. 2012. Dostupné na: <https://www.salvaleforeste.it/en/indigenous-peoples/3216-brazil-two-weeks-occupation-of-belo-monte-dam-by-indigenous-protestors.html> (26.4.2019)
91. Richards M. FAO. Forest Trade Policies: How they affect forest governance? Dostupné na: <http://www.fao.org/3/y5918e/y5918e09.htm> (26.4.2019)
92. Santo Antonio Energia. Company Shareholders. Dostupné na: www.santoantonioenergia.com/br/en/empresa/acionistas/ (26.4.2019)
93. Scabin Flavia. Challenges for the protection of the rights of communities impacted by infrastructure projects in Brazil: A preliminary analysis (Working Paper). 2014. Dostupné na: https://bibliotecadigital.fgv.br/dspace/bitstream/handle/10438/18801/GDHeE_Scabin.pdf (26.4.2019)
94. Schumann Charlotte. 2015. yposium: Prior consultation in Latin America – The Case of Brazil. Dostupné na: <https://voelkerrechtsblog.org/symposium-prior-consultation-in-latin-america-the-case-of-brazil/> (31.5.2019)
95. Sullivan Zoe. Brazil's dispossessed: Belo Monte dam ruinous for indigenous cultures. 2016. Mongabay. Dostupné na: <https://news.mongabay.com/2016/12/brazils-dispossessed-belo-monte-dam-ruinous-for-indigenous-cultures/> (26.4.2019)
96. Survival International. 2019. What Brazil's President, Jair Bolsonaro, has said about Brazil's Indigenous Peoples. Dostupné na: <https://survivalinternational.org/articles/3540-Bolsonaro> (26.4.2019)
97. Survival International. Brasil indians. Dostupné na: <https://www.survivalinternational.org/tribes/brazilian> (26.4.2019)
98. Survival International. Madeira River Dams. 2013. Dostupné na: <https://www.survivalinternational.org/about/madeira-dams> (26.4.2019)
99. Switkes Glen a spol. International Rivers. Muddy Watres. Consequences of damming Amazon's principal tributary. Dostupné na:

- https://www.loe.org/images/content/101210/Muddy_Waters_Madeira.pdf
(26.4.2019)
100. Tauli-Corpuz Victoria. Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples on her mission to Brazil. August 2016. Dostupné na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/17-4/05/PDF/G1617405.pdf?OpenElement> (26.4.2019)
101. The Guardian. Brazil Amazon dam project suspended over concerns for indigenous people. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2016/apr/22/brazil-amazon-dam-project-suspended-indigenous-munduruku-sao-luiz-do-tapajos> (26.4.2019)
102. Tilly, C. 2006. Regimes and repertoires. Chicago: University of Chicago Press. Dostupné na: <http://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/R/bo4100797.html>
(26.4.2019)
103. Types of Hydropowers Plants. Energy Efficiency and Renewable Energy. Dostupné na: <https://www.energy.gov/eere/water/types-hydropower-plants>
(26.4.2019)
104. UN Environmental Programme. 2015. Deforestation. Dostupné na: <https://edisonmun.files.wordpress.com/2011/05/edison-conference-2015-unesep.pdf> (26.4.2019)
105. United Nations. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. Dostupné na: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf (26.4.2019)
106. United States District Court Southern District of New York. Consolidated Amended Complaint for Violations of Federal Securities Laws. 2015. Dostupné na: https://globalinvestigationsreview.com/digital_assets/ed689b46-549b-4bdb-9f17-98db616211bb/1733-2-in-re-Elektrobras-Securities-Litigation-consolidated-complaint.pdf?fbclid=IwAR0zyFhbnaogzZeTo_sfBdcE0UHM_Ufh0CzI5nUcU6d8PAS00FuPIqu6Jc0 (26.4.2019)
107. Veit Peter. 2018. 5 Ways Indigenous Groups are fighting back against land seizures. WRI. Dostupné na: <https://www.wri.org/blog/2018/06/5-ways-indigenous-groups-are-fighting-back-against-land-seizures> (26.4.2019)

108. Viana Virgílio M., Peter May, Lucineide Lago, Olivier Dubois, Maryanne Grieg-Gran. Instruments for sustainable private sector forestry in Brazil. An analysis of needs, challenges and opportunities for natural forest management and small-scale plantation forestry. Dostupné na: <https://www.cbd.int/financial/privatesector/brazil-privateforest.pdf> (26.4.2019)
109. Vidal Natália G. FOREST COMPANY-COMMUNITY AGREEMENTS IN BRAZIL: CURRENT STATUS AND OPPORTUNITIES FOR ACTION. Dostupné na: https://www.forest-trends.org/wp-content/uploads/imported/CCAMexicoVidal_modified_3-09-05.pdf (26.4.2019)
110. Violence against Indigenous Peoples in Brazil Report. Conselho Indigenista Missionario. 2014. Dostupné na: https://cimi.org.br/pub/relatorio/Report-Violence-against-the-Indigenous-Peoples-in-Brazil_2014-Cimi.pdf (26.4.2019)
111. Watson Fiona 2013. Brazil's treatment of its indigenous people violates their rights. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/may/29/brazil-indigenous-people-violates-rights> (26.4.2019)
112. Watson Fiona. 2019. In just 100 days, Jair Bolsonaro has destroyed the lives of Brazil's indigenous people. Dostupné na: <https://www.independent.co.uk/voices/jair-bolsonaro-brazil-indigenous-people-president-100-days-a8863161.html> (26.4.2019)
113. Woodward A. Brazil's new president has started taking steps towards damaging the 'lungs of the planet'. Business Insider. 2019. Dostupné na: <https://www.businessinsider.sg/bolsonaro-plan-to-develop-amazon-rainforest-2019-1/> (5. 6. 2019).
114. World Atlas. World Leaders In Wood Product Exports. Brasilia. Dostupné na: <http://www.worldatlas.com/articles/world-leaders-in-wood-product-exports.html> (26.4.2019)
115. World Social Forum 2009. Belém do Pará, Brazil, January 27 to February 1, 2009. MANIFESTO ON THE MADEIRA RIVER COMPLEX. Dostupné na: https://www.banktrack.org/download/world_social_forum_manifesto_on_rio_madeira/090129_fsm_rio_madeira_manifesto.pdf (26.4.2019)

População Indígena, por localização do domicílio e percentual nas Terras Indígenas, segundo as Grandes Regiões e as Unidades da Federação – 2010

Grandes Regiões e Unidades da Federação	População indígena			Percentual nas Terras Indígenas (%)
	Total	Localização do domicílio nas Terras Indígenas	Fora de Terras Indígenas	
Brasil	896 917	517 383	379 534	57,7
Norte	342 836	251 891	90 945	73,5
Roraima	13 076	9 217	3 859	70,5
Acre	17 578	13 308	4 270	75,7
Amapá	183 514	129 529	53 985	70,6
Roraima	55 827	46 505	9 322	83,2
Pará	51 217	35 816	15 401	69,9
Amapá	7 411	5 956	1 455	80,4
Tocantins	14 118	11 560	2 558	81,9
Nordeste	232 739	196 142	36 597	45,6
Maranhão	38 831	29 621	9 210	76,3
Piauí	2 944	-	2 944	-
Ceará	20 697	2 988	17 709	14,4
Rio Grande do Norte	2 597	-	2 597	-
Pernambuco	25 943	18 296	7 647	70,3
Pernambuco	60 995	31 836	29 159	52,2
Alagoas	16 291	6 268	10 023	38,5
Sergipe	5 221	316	4 905	6,1
Bahia	60 120	16 817	43 303	28,0
Sudeste	99 137	15 964	83 173	16,0
Minas Gerais	31 627	9 682	21 945	30,6
Espírito Santo	9 585	3 095	6 490	31,4
Rio de Janeiro	15 894	450	15 444	2,8
São Paulo	47 981	2 767	45 214	5,8
Sul	78 773	39 477	39 296	50,1
Paraná	26 559	11 934	14 625	44,9
Santa Catarina	18 213	9 227	8 986	50,7
Rio Grande do Sul	34 001	18 266	15 735	53,7
Centro-Oeste	143 432	104 019	39 413	72,5
Mato Grosso do Sul	77 025	61 158	15 867	79,4
Mato Grosso	51 696	42 525	9 171	82,3
Goiás	8 583	336	8 247	3,9
Distrito Federal	6 128	-	6 128	-

Fonte: IBGE, Censo Demográfico 2010.

6 Přílohy

DOPIS NÁČELNÍKA NEPŘÍMO ADRESOVANÝ PREZIDENTU DA SILVOVI

10/05/2010

Indian leader Aritana calls Lula 'Champion of Destruction of the Amazon'

Written to the indigenist Moacir Melo.

My friend and brother Moacir,

I would like to let you know that we indigenous peoples of the Xingu are very sad about and hurt by the Belo Monte situation. And also by the zoning of the state of Mato Grosso, because the state government has approved a large amount of deforestation around the Xingu park. For these reasons, we Indians of the Xingu and Indians of Pará state are uniting and heading towards Belo Monte.

We leaders of the Xingu park are very saddened by President Lula's attitude and his decision to construct the Belo Monte dam without consulting the indigenous people! In his eight years in office, he has destroyed nature and polluted all the rivers of Brazil. He is Champion of destruction of the Amazon!

Here is a message for you, President Lula:

Lula, we thought you were a good man! You are a monster who wants to get rid of our forest, our river and our land! Please, we are asking your Excellency to cancel the construction of Belo Monte! The Xingu river is the biggest riverbed that the Creator made for us indigenous peoples of Brazil! That is why no dam can be built on this river. One dam has already been built in the headwaters of the Xingu river, and we were not consulted about it. Since the government does not care at all about the indigenous people, we are ready to invade the Paranatinga II dam. That dam is harming us. Our river transport is not flowing in the river because of the dams. Lula, what did we indigenous people do to annoy you? Is it that we voted for your Excellency? Is it that? Please, let us work together in peace and joy and with care, and for the protection of the environment in Brazil!

SDS

CACIQUE ARITANA

PIRAKUMAN YAWALAPITI

INDIGENOUS LEADERS OF THE UPPER XINGU

FOTOGALERIE

Obr. č. 1: Oblast Belo Monte před výstavbou a po zahájení terrénních úprav pro budoucí

Zdroj: New Internationalist 2012

Obr. č. 2: Protesty zástupců Greenpeace proti výstavbě Belo Monte

Zdroj: Infoamazonia 2016

Obr. č.3: Lidé z oblasti řeky Xingu manuálně přerušují dočasnou přehradní zeď, aby znovu nastolili přirozený tok řeky

Zdroj:Ecology.com

Obr. č. 4: Veřejná diskuze domorodců a zástupců společnosti Norte

Zdroj:Mongabay

Obr. č. 5. Zástupce kmene Kaypo

Zdroj: Edge of Humanity

Obr. č.6. Zástupce kmene Arara

Zdroj: Survival International

Obr. č.7. Zástupce kmene Xikrin

Zdroj: Xikrindokatete

Obr. č. 8. Zástupkyně kmene Yanomami

Zdroj: Survival International

Obr. č. 8. Zástupci kmene Guaraní

Zdroj: Survival International